ELSŐ RÉSZ

LASSÚ ŐSZ ÉS TÉLI HÓ

[Erdélyi Magyar Adatbank]

[Vákát oldal]

1. Időszínhely, már-már moccanatlan

Némaság. 1952. Alkonyat, késő nyár, kora ősz. Európa innenső tája. Nagyon távol: ezüstös, tunya folyam. Mintha állna. A Duna az. Messzebb: egy furcsa tenger, melynek — mint sok mindennek — latin neve is van. Itt közelebb: nádas, lápvilág. Békák, rigók, gémek, vadrécék, tücskök: a *minden lehetségesek* hangja. Virágok, füvek bőségzavara. A mocsári gólyahír már persze nincs sehol, hisz nemsokára a katáng gyökerét gyűjtik a falusiak vagy épp a szemfülesebb rabok.

Aztán egy töltés. Félig kész, vizek megáradása ellen. Mellette — amott — fűzfák között kubikostábor. Már kihalt. A vízzel telt, elláposodott kubikgödrök, akár a beomlott bányák... Zöld latyak, sima tükrén kiütközik a sásborosta. Szittyó nő ki zsombékszemölcsön.

Emitt frissebb gödrök: a földkitermelés újabb területe. Mélyükön — kubikosnyelven — „babák": a norma — vagyis a teljesítmény — mérésére használt, meghagyott földnyelvek, a napi munka lesimított jelzőoszlopai. Ledöntve végleg vagy omladékosan. Talán apró bálványokat idéznek? Amott szerszámok csendéletét festi a *személytelenség?* Magányos lapátok, ásók, talicskák, minden lehetséges helyzetben. Mintha el akarnának kúszni! Vagy álmodik a munka? A munkahely, a szerszám? És — a munkáról álmodnak-e valóban? Egykor — kik dolgozhattak itt? És most hol vannak? Kérdés kérdésre halmozódik — valahol. Vagy e félig eleven s félig süllyedt, sőt most is süllyedő világról rémálmot látnak valami emberfélék — épp ezen órában és — ki tudja hol? Hagymázos álmokat idéznének e képek?

Netán egy szorongó festő vízióját? Ki festette e tájat ide? De mindennek ellentmond a gépkocsihang — közeledvén.

Két nagy *kamion* a távoli töltésen. A sofőrök mellett egy-egy őrmester ül. A teherkocsin — bútorhegyek tetején — a két asszony. Őrmesterfeleségek. Az egyik Guczujné: Párászkiva. A másik a Bondor nevezetű asszonya: Vilmának hívják. Fiatalok, szemrevalók: az első barna, a másik világos, gesztenyeszín hajjal. Párászkiva szeme fekete, a Vilmáé kék, olykor talán kékeszöld. Színeváltó. Guczuj inas, sovány ember, arca általában inkább rosszkedvet árul el, mint akinek jobbára a gyomrával van baj, tán az epéjével is. Bondor tömzsi alak, sunyi pillantású, ő az, akinek állandóan titka van, vagy ha nem volna, rögvest csinál magának. Valamennyiük szeme az eléggé sivár tájat faggatja: mi lesz itt vélük? Mi vár reájuk?

A sofőrök — sofőrök. Alig várják, hogy erről az áldatlan útról visszatérjenek „valami rendesebb helyre", egy távoli városba. Ott valamelyik rozs-

dás, kopott zuhanyrózsa alá állnának, „egyetlen szál pisi” hullna belőle rájuk a magasból; majd jöhetne a jó habos török kávé, hogy végleg felfrissüljenek... Estére talán felbukkanna egy görögös, törökös vagy oroszos nevű szép román leány, akivel táncolhatnak a vállalati összejövetelen; egyszer az út széléről fölengedték őket a kamionülésre, s most tánccal róják le az adósságot. Aztán zuhé az ágyba — mással vagy egyedül.

A bútorok hivalkodóan újak, csicsás színűek. A nők viselete még nyárias: kihívó piros, kék minták a kartonruhán. Fölötte szarugombos, olcsó kardigán, hiszen a kocsitetőn igencsak fúj a szél. Majdnem egyformán öltöznek, meglehet, férjüket utánozzák. Párászkiva föntről hirtelen bekopog a vezetőfülke üvegén. Észrevett valamit. Mutogat. Az elöl haladó sofőr nagy „fékkel” megáll, kiugrik. Nem messze innen megszakad a töltés, rázuhannának egy jóval alacsonyabb földhányásra. A félig kész töltésszakasz az. A sofőr dühös, hogy se korlát, se tábla. Integetni kezd a hátramaradt kollégának, hogy: „vissza, vissza — arra!” Farolva indulnak meg, a két őrmester irányít. Ott a távolban egyetlen út kanyarog. A telep felé. Most őket előzve nyitott, terepszínű dzsip halad el. Az új hadnagy — Turka — ül a sofőr mellett. Az asszonyok megbámulják. Kíváncsiságuk falusias, ősi. Meglehet, a Vilmáéba még egyéb is vegyül.

2. Tapogatódzások

Téglalap alakú barakktábor. Nem deszkából: a lécvázakon vékony cementréteg. Mintha tegnap meszelték volna. *Az ideiglenesség levegője.* Köröskörül drótkerítés. A tábor sarkain fából — gólyalábú — őrtornyok állnak. A téglalap két hosszabbik oldalán középen is torony, óriás madáretetőnek vélhetnéd. Látszik a „kismadár” is: az őr — egy sorkatona. Távolból csaholás. Farkaskutyák ezek. Szebb nevükön német juhászkutyák. A fiatal — eléggé ügyes kinézetű —, barna bőrű hadnagy — Turka — siet át a néptelen udvaron. Sejtjük, a barakkok ablakából mindenki az „új fiút” lesi. Az egyik üvegen át kivehetetlen arc villan, s hallatszik hangja is, amint a *háttérnek* bejelenti.

—Az új hadnagy!

Mögéje árnyak gyűlnek: kicsalt, kíváncsi társai.

Turka az egyik különálló — többihez hasonló — épület felé tart.

Otromba felirat: PARANCSNOK. Kopogtat. Válaszféle. Belép. Fanariás, a parancsnok feláll. Háta mögött a polcon néhány piros fedelű könyv és brosúra között egy Sztálin-mellszobor. Kis — tömeggyártmányú — rádió,

talán 1950 táján láthattunk először ilyeneket. „Néprádió” volt a neve? — vagy „Pionír”? Az asztalon özönvíz előtti telefon. Az őrnagy megfáradt, unott, gyakran szórakozott arckifejezésű férfi. Ötvenen felül. Szemhéja petyhüdt. Kicsit magasabb, mint a hadnagy. Simán mozog, de nem gyorsan. Keze lágy lehet. Ezt a hadnagy arcáról sejteni bemutatkozáskor.

—Megjött? Fanariás!

—Turka hadnagy! Jelentkezem.

—Üljön le, Turka elvtárs.

—Dohányzik? — Kölcsönös (enyhe) fürkészés.

—Leszoktam. Annyi itt a pára, hogy nem kell még a füst is. Pedig a szúnyogok nem szeretik. Viszont kenem magam. Ajánlom magának is. Egy kicsit büdös... — Megmutatja a fadobozos kenőcsöt. — De azért gyújtson rá.

—Figyelek, parancsnok elvtárs. — A hadnagy élvezettel fújja ki a füstöt. Ezt a cigarettát egy híres csatáról nevezték el, de itt már senki sem emlékszik erre a csatára.

—Az új őrmesterekkel mi van?

—Láttam őket a kamionon. Nekem szerencsére nincs semmim, úgyhogy nyugodtan jöhettem dzsippel is. — Némi mosoly, tán az önsajnáltatást ellensúlyozandó.

A parancsnok feláll, sétál, közben ki-kinéz a sivár udvarra.

—Egy idő óta szinte minden évben van valami baj a telepen. Mintha átok lenne ezen a tájon. Késelés az altisztek között, emberölés... És nem tudjuk, mi lehet az oka. Az alkohol? Nem elegendő magyarázat. A szórakozás hiánya? Itt ugyan ezen a rádión kívül semmi sincs, de azelőtt is így volt, mégse történt semmi. És most vagy két-három éve, mintha megbolondultak volna... Egymást érik a féltékenységi botrányok... Nőügyek... mit tudom én... kibogozhatatlan...

A másik szeme felcsillan.

—Vannak jó nők?

—No, csak vigyázzon. Bennszülött falusi család alig akad itt néhány. Mind fölhúzódtak a vízen túlra, a városokba. Ezek meg, ki tudja, miféle betegségeket örököltek. Egytől egyig alkoholisták. Állítólag az is jó a szúnyogok ellen. Iszik valamit? — Lenyúl, címke nélküli üveget vesz elő. — Azt hiszem, vegyes gyümölcs...

—Köszönöm. — Krákog, s hogy bizonyítsa, nem „mai gyerek”, szakszerűen kiegészíti: — Borseprővel keverve.

—Ne fárassza magát a dicsérettel. Nem éppen whisky, amiről nyilván én is csak a ponyvákban olvastam. De majd meghívom hozzánk. A nejem jó puncsot tud csinálni. Legalábbis az ország keleti csücskéhez viszonyítva.

Meglátta, hogy Turka a Sztálin-szobrot nézi. — Itt tartottam az asztalon, de ide rabok is járnak. Mégiscsak súlyos tárgy. Még megvadítja őket.

A hadnagy szótlanul veszi tudomásul a magyarázkodást.

—Lehet! — szól ki Fanariás a kopogtatásra.

Belép Bukatár. Ötven körül járó, kövérkés, zsíros képű, ravasz tekintetű ember. Látszik rajta, hogy szereti a hasát.

—Parancsnok elvtársnak jelentem, megérkezett a két őrmester is. Mit csináljak velük?

—Mutasd meg nekik a házukat, elvégre te vagy az „öreg fiú”... — A hadnagyhoz fordul. — Itt még tehenet is tarthatnak őrmestereink. Szép nagy kertet kaptak. Persze, legtöbbjüknek derogál. Nem azért öltöttek állami zubbonyt, ugyebár, hogy itt is a tehén farát vakarják. A proletár származású meg jobb helyeket választ. Egy-két gazdagabb ember is lakott erre; őket kitelepítették. Még *innen* is. Jól is jött nekik, végre megszabadultak innen, ettől a pokoltól. Mi egy ilyen volt családban lakunk. Valóságos kis kúria. No mit állsz?

Bukatár: — A hadnagy elvtárs házát is megmutassam?

Fanariás: — Mindjárt megy.

Bukatár: — Igenis. A hadnagy elvtárs holnap kijön a töltésre?

Fanariás: — Kimegy, kimegy.

Bukatár: — Igenis. — Tiszteleg és elmegy. Fanariás utánabök.

—Most még tisztelettudó, mert nem ismeri magát. Az őrmesterek nagyobb urak, mint mi. Egyébként ő az egyetlen, aki rajtam kívül végig kibírta itt... persze ő egyéb okból bírta... Lop. A konyhával, a beszerzéssel foglalkozik. Egyelőre csak gyűjtögeti, amit lop, aztán ha van elég, majd ő is megpróbál valamit, hogy elhelyezzék innen. Sokat jár összevissza, utazik... neki a legkönnyebb. Így valahogy még kibírható.

—Lop? És elnézik neki?

A parancsnok újra tölt.

—Nem lehet rajtacsípni. Kicsiben csinálja. Sok kicsi sokra megy. Különben is — el *kell* neki néznünk. Élelmes, a föld alól is előteremt mindent. És ki jönne ide helyette? Ide általában büntetésből helyezik az altiszteket... Úgyhogy ajánlom: ne ártsa magát az őrmesterek dolgába. No, de beszéljünk másról... Egészségünkre! — Ő is krákog, újra kinéz az ablakon. — Néha... higgye el... irigyelem a két-három hónap vagy akár még az egy év múlva szabaduló rabot is... nemsokára távoli városok felé utaznak. *Haza*... ők már tudják, mikor ér véget... De én? Vagy maga, parancsnokhelyettes elvtárs?

Turka nem tudja, vigaszt vár-e, vagy csak provokál. Jó lesz hát vigyázni.

—*Átmenet,* minden csak átmenet, parancsnok elvtárs. Nekem azt

mondták az iskolán: átmeneti és „áldozati nemzedék” vagyunk. — Hangjában burkoltszerű gúny. Az őrnagy elereszti Turka szövegét, ám csak mint macska az egeret; később fog lecsapni rá.

—Ez a telefon is csak minden szökőévben csörög. Én is ritkán emelem föl. No, de minderről majd a nejem még többet fog mesélni.

Turka emberi érdeklődéssel: — Ő hogy bírja?

—Ő? Neki bizonyos szempontból még jó is. Bizonyos szempontból. No de menjen, mutassák meg a szolgálati lakását...

Majd még folytatjuk!

Kezet fognak. A hadnagy elmegy, a parancsnok tűnődve utánabámul — maga elé mondja: — Bizonyos szempontból...

3. Turka egy munkanapon

Szép, őszi délelőtt. A kubikostábor. Rabok nagy serege dolgozik. Talicskába rakják a földet, majd váltótársaik — a töltés oldalába átlósan helyezett deszkapallón — fölviszik, kiborítják. Indulnak vissza. Már járásuk, mozdulataik is nagyjából elárulják, melyik miféle ember. Lazsáló? Álbuzgalmú? Finnyásán dolgozó? Fásult? Játékos kedvű, hogy lelkét munkával — feledéssel — gyógyítsa ki? Utóbbiak a talicska szarvát megpörgetik, mint kisbőgős szokta hangszerét falusi lakodalmakon. S ki tudja még, miket nem csinálnak, majd indulnak az üres talicskával lefelé, olykor még trappolva is. Főleg a fiatalabbak. Itt is jobban viháncol az ifjúság. Öreg, ősz hajú, ösztövér ember a talicskába lapátolja a földet. Hirtelen szédülni kezd. Térdre esik, homlokát a talicska megpúpozott, hűvös földjére ejti.

Egy balerinmozgású, szőke ifjú odalép:

—No, mi van öreg bolsi? Penyige elvtárs! Csak nincs rosszul? — Inkább tréfálkozó, mint sértő a hangja.

A kubikból egy dühödt arc bukkan föl. Kimászik.

—Mi történt?

—Rosszul lett az öreg bolsi! A Penyige!

—Nem elég, hogy helyette is én húzom az igát! Ez sose csinálja meg a normát! Hé, vén bolsi, maga itt nem lehet rosszul... egyedül maga tudja, mit építünk itt és kinek?! Mutasson példát és utat!

Gábory, egy könyvelő — lapátját, használva ugróbotnak — a gödör partjára szökken.

—Hagyják békén! Itt nincs se kommunista, se fasiszta — itt csak rabok vannak. — Mocskos zsebkendőjével letörli az öreg homlokát, aki majdnem ájult.

—Milyen lojális, aki hamar szabadul... — s a dühös arcú gúnyos fintorral visszahuppan a kubikosgödörbe, de még fölszól csufondárosan:

—Ha megtudják, hogy *osztálybékét* hirdet, a végén ki se engedik!

Dél van. Kongatják a fűzfára akasztott vaslemezt. Osztják az ebédet — hordókból, csajkákba. Az arcok ismét mindent kifejeznek. Az evés épp oly jellemző lesz rájuk, mint munkájuk „stílusa". Távolabb, Turka figyeli a sürgést. A két új őrmester a töltés felé bámul. Bukatár a konyhás kamion tetejéről szintén. Ő a szakácsokkal jött, akik szintén rabok.

A töltésen közeledő két asszony ruhája a szélben már-már kacérul lebeg, anélkül hogy odacsapnának s lesimítanák. Legfönnebb a „rosszra" alig gondoló Párászkiva cselekedne úgy, ha nem féltené kezében az ételhordót. Bondor az egyik rabra förmed, aki az asszonyokat a szokásosnál feltűnőbben nézte.

—Mit bámulsz, hé?!

A rab ijedten kapja el fejét, mintha máris pofoznák, Guczuj társára mordul.

—Hagyd a francba, nem szoktad még meg? — majd az egyik fogolyhoz fordul. — Szép asszonyok, igaz, miniszter úr? — hangjában alig palástolt büszkeség. A volt miniszter — busa fejű, aranyfogú — zavartan biccent.

—Ó, igen!

—Igaz, jobb, ha ők bámészkodnak, mint a parancsnokság... ezek legalább voltak valakik... — dörmögi Bondor Guczujnak, s közben elindulnak a két nő irányába.

A hadnagy — mint általában — lentről nézi végig találkozásukat. Férjeikkel a töltés túlsó oldalára mennek, az altisztek ott költik el ebédjüket — a kíváncsi szemektől elhúzódva. Míg mennek — lopva — tapadó pillantások járnak velük, de a két menyecskét nem egyformán zavarja a dolog. Vilmát egyáltalán. Ő mintha már-már szándékosan illegetné magát. Titokban élvezi. A másik viszont szemérmes.

Két rab ül az egyik gödör szélén, épp befejezték ebédjüket. Nevük Bisztriczán és Kelemen. Az első: cigányos képű, eleven szemű. Jó ötvenes. Társa szikár, magas, hajlott hátú, némileg arisztokratikus. Felhőbe burkolt. Éppen ő beszél.

—Látja őket, ügyvéd úr? Esküszöm, ezek a szukák, ott a töltésen divatbemutatót tartanak. Ezek mindennap más és egyre kacérabb ruhában jönnek... mint valami manökenek... mint valami manökenek... Kadétiskolás koromban ott lebzseltem minden nagyobb divatbemutatón... esküszöm, ezek még náluk is különbek... vagy csak az idő múlása játszik velünk, s azt hisszük: ez az ifjúság szebb?

Bisztriczán vállat von.

—Ezredes úr, én ifjúságunk idejét látom szebbnek.

—Hát az is volt ám valami... Hallja, Bisztriczán, volt nékem egy nőm a harmincas években Kolozsvárott...

Bisztriczán, mint aki tudja, mi következik — se vége, se hossza hencegés — közbevág:

—Én is megfigyeltem, hogy ezek *nekünk* öltözködnek, s *nekünk* játszanak. Mert a publikum mi vagyunk, Kelemen úr. Hol láttak ennyi intelligens embert egy csomóban? És ezek a híres koponyák mind-mind őket bámulják... Mi vagyunk a megpróbáló ízlés. Hát kell nekik hízelgőbb? Zsuzsanna szerintem direkt élvezte a vének szemét. Gerontofil teremtés...

—Azért az új hadnagynak is öltöznek... Nem látja?

Most a felettük lévő fűzfáról furcsán pörögve lehull egy sárguló levél.

—Jön az ősz... — Mint akik egyre gondolnak, megvillan szemük.

—Tiller doktor már szólt? — kérdi suttogva Kelemen.

—*Egen.* Azt mondta, ne a tavalyi betegséggel jussunk a kórházba... feltűnő lehet...

Hallgatnak.

—Kis kadét koromban krétát zabáltam, hogy lázam legyen... No lám: itt a második ifjúságom...

Bisztricán maga elé bámul.

—Nem vette még észre, hogy ősszel, tél elején jobban fáj a gumibot? Furcsa, pedig akkor még tele vagyunk a nyári vitaminnal... Éppen tél végén kellene, hogy véknyabb legyen a bőr...

—Szóval a doktor jelezte?

—Egen.

Közös titkuk megborzongatja őket, mint két serdülő szívét. Mi is lenne, ha ez nem volna ? Kicsinyben utánozni a hajdani nagy hadititkokat. A közös titok együvé tartozást jelent. Nemcsak *nekik* — az őröknek — van titkuk, de *nekünk* — az őrzötteknek — is! Így harcol a rab egyenlőségéért? Jobban mondva: így is? Titok ellen titkot szegezni? Végre megszólal Kelemen:

—Vérhas jó lesz?

—Jó. Tavaly mi volt?

—Magas láz. Oka ismeretlen.

—Ott az a tócsa... Én szomjas vagyok...

Benne békák. Sáslevelek. Békalencse. Bisztriczán odalép, lehajol. Az ijedten elúszó békákat még távolabbra űzi. A békalencsét tenyerével odábbsodorja. Iszik. A másik követi. Arcuk hányingeres, torzuló. Sebesen szívják a levegőt.

Kelemen: — Nem szabad kihányni... nem szabad kihányni...

Suttognak, önmagukat szuggerálják. Megszólal az ebéd végét, a dolog kezdetét jelző síp. Mindenki — lomhán — nekilódul.

Talán új fáraók sírja épül, csak ők nem tudnak róla?

4. Kloákarendszer (török vécé)

Kora hajnal. Szeles idő. Fényszalagos az ég: sárga, piros, kék csíkok... Sípszó és gong. Ébresztő! Egy barakk belseje. Az „előszobaajtó" előtt bakancsok — sorban. Villámgyors mosdás, öltözködés. Sorakozó. Szemle. Kelemen és Bisztriczán hosszú gatyában épp most futnak az udvaron görnyedezve a török vécé felé. Mindenki elhűlve nézi őket, arcuk annyira siralmas; hasukra nyomják kezüket.

A török vécé betonpadlatán a cipőtalpak kivájt, rovátkás helye; ülőke nincs, csak lyukak egymás mellett. Kívülről az egész olyan, mint egy se széle, se hossza nagy pajzsú vitéz. Csak a sisakja — a tető — és a lába — a tartóoszlop — látszik. A pajzs egy betonlemez. Alul-felül szellőzködik az ember. A betonpajzs — a fal — olyan alacsony, hogy a guggolók feje kilátszik. Ez is a cél. Az állandó ellenőrzés. Ajtó nincs, csak azonos be- és kijárat. Kloákarendszer: ahol ki — ott be, ahol be — ott ki. Más nincs, ez az egyetlen út.

Egy hang szólal meg szinte dallamosan (a vécén).

— Idő fúj be a seggünk lyukába.

Valami költő, ki nem a falra írja?

5. A fantaszta púpos „klinikája"

Kórház — a szöges drótkerítésen belül, de némileg elszigetelten, a telep sarkán. Ez a barakk úgy helyezkedik el, mint egy sarokház: magasan fekvő, nem túl nagy ablakaival egyik oldala erre, a másik arra az utcára néz. A kórház a drótkerítéshez egészen közel épült, ellentétben a lakóbarakkokkal. Bent a kis orvosi szobában — amely egyben iroda is — Tiller fehér köpenyben (alatta csíkos ruha) a vizsgálóágy mellett áll. Kelemen fekszik. Bisztriczán a háttérben egy széken összekushadva bámul.

Tiller szőke, nagyon intelligens arcú, jó negyvenes férfi. Vonásain a degeneráltság enyhe nyomai. Hátán, a jobb lapockája tájékán észrevehető kicsi dudor, enyhe púp. A rabok mind kopaszok, neki azonban félrefésült, egészen rövid haja van. Nyilván ez kiváltság. Megszólal:

— Jól számítottak... De azért mégse kellett volna ennyi pocsolyát inni. Túl jól sikerült, ezredes! Egyébként Isten hozta önöket a Tiller-féle klinikán!

Csak félig tréfál. A kórházat úgy hívják a rabok: „a púpos klinikája". Sok jót tesz mindenkivel. Már több száz ember életét mentette meg. Nem fél a megyei, sőt a fővárosi orvosellenőröktől sem. Vajon — ide mernék-e

dugni az orrukat?! A diagnózis gyakorta hamis, de igaz és jó a szándék.
A púpos erkölcsét szinte mindenki szereti.

Tiller: — Gyerünk a szobájukba!

Bisztriczán: — Nem akartunk kockáztatni... meg aztán... új őrmesterek jöttek... új feleségek... — Tiller szeme villan, halkan beszél, szinte parancsolón.

—Hát akkor munkára fel. Le kell pakolni ágyaikról a gyógyszert. így biztosítottam be, hogy senki se foglalhassa el a sarki szobát... gyógyszerraktárnak használom... Azt is vegye le, ügyvéd úr! — Egy dobozra mutat a fölső ágyon.

A sarki apró szobában mindössze két emeletes vaságy van. Az ablakok mellett. Orvosságos szekrény. Asztal, rajta fecskendők, kötszerek stb. Fehérre festett szék. A függönyök gézből. Bár mosottak, mégis szúnyog- és légypiszoknyomokkal. Leszedik a gyógyszeres dobozokat, az ágy alá teszik. Bisztriczán felmászik a felső „emeletre". Elhúzza az alul-fölül dróton járó, korcos függönyt. Kelemen is a túloldalon. Tiller elégedett.

—Nos, a kilátás a régi, nem?

De mit nézhetnek az ablakon át? A telep eme utcájának túlsó — *egyetlen* — oldalát, hiszen emitt a barakktábor áll. Körülbelül két-három ház ablakára látnak rá elég jól. Mintha a szögesdrót a *kinti* ablakokat „szőné, varrná" átal.

Tiller beszél, akárha egy „haditervet" mesélne éppenséggel.

—Gondoljuk csak el, hányféle kerítés... Legelőször is ez a nagy, szinte kontinentális folyó, amely bekeríti a szigetet, s országokon át kanyarog, amelyek szintén őrt állnak éppen... Aztán itt e két utcában a tisztek és altisztek szolgálati lakásai, hogy ha innen ki is szabadulna valaki, mindjárt a házak falába ütközzék. Aztán az őrtornyok, őrök, kutyák, szögesdrót, vészcsengők, gong, villanyáram. Aztán a cementbarakkok falai, az éjszakára belakatolt ajtók. Aztán az udvaron cirkáló éjszakai szolgálat. A kapunál az őrök. Az őrszobán a másik ügyeletes. És végül: a legjobb kerítés: a félelem itt bennünk. Innen nincs szökés! Hányszor elgondoltam én ezt, álmatlanul forgolódva, amíg rájöttem: itt csak a fantázia segíthet... Meg kell keresni az ellenség leggyöngébb pontját... *Belül.* Mert bárkinek a fantáziáját fel lehet csigázni. Még ezekét is. S akkor szökünk. Ha kell, beléjük és velük. Minden tervünk, amely általuk valósul meg, és ők nem tudnak róla — olyan, mint az élősdi. A birka rohan? Véle rohan bőrében a kullancs. A birka szép, kövér legelőre ér? Véle együtt ér oda a kullancs.

Bisztriczán: — S ha a birkát letaglózzák?

Tiller: — A birka megdöglik, a kullancs pedig elmászik. Más birka bőre alá bújik. A kullancs a tervünket, akaratunkat, célunkat jelenti. A szívósságot. A kullancs, mint a vándorló lélek. Más és más élőlénybe rejtezik.

Abba, aki éppen születik. A cél, a terv nem szereti a halált. Győzni akar ez a kullancslélek...

Csend lesz. Tillerben van valami — szinte — delejes erő. Persze, ez nem mindig látszik.

Bisztriczán: — Igaz is... Mit veszíthetünk? Maga életfogytiglanos. Kelemen úr is... Sehol semmi remény, ez az egyetlen *kitörés*... Engem ugyan *csak* húsz évre ítéltek, de az én koromban ez ugyanannyi, mint az életfogytiglan, ötvenen felül senki sem bír ki itt húsz esztendőt. Mert a világban csend van... számunkra — csend. Rólunk minden konferencián megfeledkeznek... minden konferencián — és liheg felindultan, egyre csak liheg.

Kelemen: — Vagy pedig nem tudunk róla, mi zajlik odakint, még ha volna is remény... a kutakat elvégre mégsem mérgezhetjük meg, arra nincs erőnk... könnyen rajta is veszthetnénk... de *ez* megfoghatatlan cselekedet... Az én istenem elengedi bennünk a bosszú angyalát... Legalábbis hosszú láncon hagyja.

Tiller: — Csak nem lett szektás, Kelemen úr? Ettől óva intem. Látja, engem ezzel a kis púpommal sokszor kerülgettek... Jehova tanúi, meg a többiek... a testi és lelki nyomorúság úgy vonzza a prófétáikat, mint sakált és hiénát a dög. De legyen annyi erőnk, hogy szerencsétlenségünkből mi kovácsoljunk tőkét, ne adjuk bérbe nyomorúságunkat másoknak. Dögkeselyűk ezek valamennyien.

Kelemen: — Nem, nem lettem szektás. Dehogy lettem... Csak tán költőibb a hitem. Annyi verset idéztem magamban az utóbbi időben... Végre van időm, ízlelgetni őket... Ifjú kadétként csatadalokat írtam...

Bisztriczán: — Maga, doktor úr, negyvenöt óta van bezárva... én csak negyvenkilenc, de Kelemen úr negyvenhat óta... És sehol semmi jel, hogy minket valaki is észrevesz... itt felejtettek ebben a pokolban. A világnak kisebb gondja is nagyobb annál...

Tiller: — Némelyik szerint ez a tisztítótűz. Fel fognak figyelni ránk, ne féljen. De lehet, hogy az sokba kerül nekünk. Ám akkor is: figyeljenek csak fel! Mi jelt adunk még innen is! Más hatalmunk nincsen rajtuk. Csak ötleteink és a képzelet... Különben is csak játék!

Kintről jajgatás, verés hangjai érnek hozzájuk. Megdermednek. A kiabálás elhalkul.

Kelemen: — Gurtnival... S vizes lepedőt húztak rájuk! — Mintha ez az ő szakértelme volna: meg tudja állapítani mindezt még a távolból is.

Bisztriczán: — Szép álmokat, fegyenctelep!

Tiller: — Adja a kezét!

Bisztriczán: — Tessék. — A pulzusát nyújtja.

Tiller: — Félreért. Nemcsak *ez* van.

Megmarkolja a másik tenyerét, aztán körbe egymását, mintegy szertartás szerint. Arcuk elszánt. Tiller mosolyogva ül az ágyra.

— Az én egész életemben, értik, egész életemben valahányszor kezet nyújtottak felém... a *pulzusra* csaptam le. Ha én mindazokkal kezet szorítottam volna, értik... akik a pulzusukat kínálták... értik, mi lett volna abból? Micsoda sereg?!

Ég a szeme, mert olyasmit lát, ami még neki sosem adatott meg.

6. Ottília titkaiból

A lég szőnyegét a már csak meg-meglibbenő szelek ott fent előbb még vadul kiporolták, s most minden pusztában bolyongó homokszem a földre hull.

Egy-egy bogáncskóró úgy mozog, mint a kopasz nyakú tyúkok amott az apró falucska udvaraiban. Idétlenül és tétován. De büszke még a nád, akár a páva és kakas! A nagy viharok majd csak később tanítják meg havas, deres téli alázatra. A leckék felülről jönnek, ahogy a vizek is folynak. Hűvösség áramlik Duna s a tenger felől. Az élő hal illata találkozik a halvacsorák szagával.

—Mennyi hal közt élünk, és mi mindig lóhúst eszünk, árpakását, krumplit, káposztát és babot... — sóhajt egy ágyon már a Dühösképű, esti nosztalgiára váltván a nappali acsargást. Talán, mert közeleg az ima ideje?

Kint az úton a hadnagy bandukol.

Nemsokára bekopogtat Fanariásékhoz.

Alkonyat. Kezében borosüveg, újságpapírba csomagolva. A parancsnok nyit ajtót.

—Tessék, csak tessék. Ottília!

Jön az asszony is, miközben ők beljebb lépnek. Ottília a negyvenhez közel. Az úriasszonyokat elég jól utánzó nők fajtájából való. Erre az első alkalomra is diszkrét kacérsággal öltözött. Minden mozdulatában rejtett áhítozások. A „semmi sem elég” lopva fürkészése. Elég sok fáradságába kerül, hogy örökös vágyát leplezze, ám amikor ez mégis feltör, annál jobban zúdul a kiszemeltre. Igen kellemes testű és arcú: az érettség és a túlérettség határán. Hangja inkább alt, de amely képes hisztérikus rikácsolásig emelkedni. Ő az, akit majdnem pontosan el lehet képzelni az ágyban, akár a hangja alapján is. „Orvul” szemügyre veszi Turkát.

Ottília: — Üdvözlöm.

—Turka hadnagy.

—Hát keresztneve nincs a fiúcskának?

Az őrnagy elfordul, gyorsan átmegy a másik szobába: nyilván nem akarja hallani ezt a gyermekded kihívást.

—János vagyok.

—Ó! János: *ritka* szép név. Jöjjön beljebb. Itt az ősz, kész a *puncs*. — A puncs szót ironikusan, szinte erotikus ajakjátékkal kíséri. — De úgy is lehetne mondani: itt az ősz, a puncs kész. Így még rímel is. Nem olvas verseket?

—Még tisztiiskolás koromban...

—Az emberek később szégyellni szokták érzelmeiket. A versek pedig érzelmesek, nem találja?

—Nem értek a versekhez — maga is meglepődik, milyen kurtára sikerült a mondat.

Ottília hirtelen végigméri, épp a nadrágja közepétől.

—És mihez ért?

A hadnagy lélegzete szinte eláll, annyira nyilvánvaló ez a kihívás. Nem, erre nem számított, épp erre nem. És ilyen gyorsan. Zavart. Az őrnagy kilép. A hadnagy sebesen válaszol.

—Ezen még gondolkodom.

—Ottíliám, amíg te befejezed azt a puncsot, én addig beszélgetek a helyettes elvtárssal.

—A helyettes elvtárs a tiéd, de az aranyos Jancsi hadnagyot hagyd meg nekem, kérlek. — Sarkon fordul s kimegy. Fanariás mentegetné is, nem is.

—Meg kell szokni. Egyből elkereszteli az embert. Meglátja: mától kezdve neki maga csak Jancsi hadnagy lesz, a kisfiú. Muszáj játszani hagyni, ebben a sivatagban. Elvégre áldozatot hozott értem. Ő nem ehhez szokott. Jöjjön.

Belépnek a másik szobába. Leülnek.

—Az ablakot ott hátul kinyitottam... Lehet dohányozni. Láthatja, én felkészültem...

Barátkozni akar? Az előítéleteket kivédni, megelőzni? Egyelőre még tétován:

—Ezt az üveget hova tegyem? Benn a városban vettem.

—Adja csak ide... Nézze, fel akarom magát készíteni mindenre, hogy tudja, mitől kell óvakodni. — Az üvegen az újságpapírt simítgatja igen gondosan.

—Hallgatom.

A parancsnok mintha „vívmányokat" sorolna.

—Ez a telep úgy nyolc éve létesült. Valamikor negyvennégy vége felé. A burzsujoktól örökültük. Persze akkor még csak fabarakkok voltak. Nádfedéllel. Azóta már cementből van a fal, ha vékony is. Van villany, víz...

—A folyó akkor is itt volt. Vagy ez is a mi vívmányunk?

A parancsnok elereszti az iróniát.

—Attól még szomjan halhattunk volna. Szóval van némi fejlődés. A lakásaink eléggé jók... Egyetlen dolog nem sikerült.

—Sejtem. A kultúrélet...

—Igen... igen... de mintha nem egészen erről volna szó, nemcsak erről. Nézze, elárulok magának valamit. Itt olyan az éghajlat... — elhallgat, mert épp bejön halkan Ottília a tálcával. De aztán folytatja: — Legalábbis bizonyos helyeken, hogy... szóval a nők megbolondulnak. Pedig ez nem sósfürdő... nem a Medve-tó... de talán a láp kigőzölgései... a manó tudja.

Ottília harsányan csap le rá.

—A *manó!* Ne hallgasson rá: az éghajlatra keni a dolgot. Most majd az őrmesterek bestia feleségeivel folytatja... meg miegymás... Egyébként az őrmesterek feleségeitől valóban óvakodni kell. Minden baj forrása az őrmester... és a fő forrás: a feleség. Századunk jellemző szakmája: az őrmesterség. Ez a század az őrmestereké, nem az őrnagyoké, *parancsnok elvtárs.*

—Ottília. kérlek, itt mi hivatali dolgokról...

—Hozom a *puncsot!* — Kilibben.

—Játszik a szavakkal. A puncs neki *puncs.* — Próbálja utánozni, félsikerrel. — Nem kell egészen komolyan venni. Szóval: valóban óvakodni kell a feleségektől... Elsősorban az őrmesterekétől. Ugyanis az őrmesterek újabban, nem tudni, mi okból, mindent hajlamosak félremagyarázni. — Hirtelen emlék jut az eszébe. — Ó, jártam... még rég... elég gyakran egy vidéki színésztársaságba... Ott mindenki ölelt, csókolt mindenkit, anélkül hogy bárki is megsértődött vagy félreértette volna. Azt hittem, álomvilágban vagyok. De valahogy immunisak voltak egymásra, mint amilyen én volnék egy női kapitányra, aki naponta velem dolgozik... a közös egyenruha tenné? — Ezen eltűnődik. — Az állandó szolgálat, együtt? A manó tudja. — Kitör rajta a beszédkényszere. — Tudja, ott nincs kivel beszélgetni. Megértheti. Nézze... én polgár-... kereskedőszármazású vagyok... a nejem is az... bár ő azt meséli: nemesi ivadék. Nekem sokba került, amíg *ide és eddig is* eljutottam. *Nekem túlozva is bizonyítanom kellett, hogy nem azokkal tartok...* és azóta is csak bizonyítok... Itt is... Én olyan vagyok, mint a faluban a cigány... Ő megy el sintérnek és vécéhordónak is, mert ezt a szakmát mindenki lenézi. De ő vállalja, mert ezért a mesterségért nem tülekednek az emberek. Így lettem én polgár — no nem nagypolgár, de nem is túl kicsi —, szóval polgár létemre katona... a belügy katonája. S mint ahogy a falu szegény cigánya is örvend, hogy olyan mestersége van, amit senki sem irigyel tőle, mert így békén hagyják... hát én is... ebben a szakmában érzem jól

magam. Börtönben vagyok én is, nemcsak ezek... de ha már egyszer börtönben vagyok, nem csukhatnak be. Végül is... csak egy lépéssel odább kerülnék. A folyosóról a cellába. Csodálkozik, hogy ilyesmikről beszélek? Nemsokára tíz év telik el életemből itt... ezt el ne felejtse. Még három, sőt tán két évvel ezelőtt sem beszéltem volna erről. *De most igen.* És kötelességemnek is érzem... mint öreg kolléga a fiatalnak, át kell adnom, ami a bögyömben van. A madarakat nem figyelte... a szájukban, bögyükben hozzák a halat, békát a fészekbe a *kicsinyeknek.*

A hadnagy elnyomja a cigarettát, kifürkészhetetlen arccal figyeli. Kint Ottília csapkodja az ajtót.

—Zavarja az adásomat... Mindig ezt csinálja. Tudja, óv, nehogy túl sokat beszéljek... Ez reflex a múltból. Szóval a mocsári madár is a csőréből, bögyéből táplálja fiókáit. De mást szeretnék mondani. Egyet nem akarok én! Tudja, mit? Hogy az a hír terjedjen el, hogy mi semmi másak nem vagyunk, mint a szocializmus hivatásos verőlegényei. Én nem vagyok az, és nem akarok az lenni. Maga fiatal, megérti... most majd lassan maguk jönnek, a maguk napja süt fel — meglehet. Ezt meg kell értenie. Van itt is, volt itt is becsület — minálunk, a mi oldalunkon. *Nemzedék volt ez is. És derék nemzedék.* Nézze, úgy tűnhet ez, mint valami gyónás, pedig ateista lettem. De nevezzük önkritikának... Talán leváltanak?!

Turka maga elé bámul; mintha befelé ezt mondaná: „Leváltanak? Na és? Hisz épp ezt akarod! Azért provokálsz állandóan, hogy feljelentselek, hogy aztán téged elhelyezzenek innen... Én meg maradok. Helyetted. A mocsárban. Abból te nem eszel!" És zavartan pislog, mintha a másik olvashatott volna gondolataiban. De valóban: mintha így is történt volna.

Fanariás: — Nézze, én öregszem. Ide fiatal erők kellenek. Itt a hadnagynak a legkönnyebb! A helyettesnek. Az őrmesternek nehéz, mert ő civakodik a foglyokkal, ő veri meg őket, ő lövi vagy löveti le, ha szöknek. A parancsnoknak nehéz, mert ő felel mindenért, és neki arról is tudnia kell, amiről esetleg sose tudhat. De maga? Közbül van! Irigylésre méltó. Épp mint a borbély meg az orvos! A rabot is borotválja, meg az altiszteket is. A doktor itt is, ott is. Mindkét helyen népszerű.

—Vagy két helyen utálják.

—No igen, ez a kockázat a *centrizmussal* jár. A nagyok is megmondták.

Ottília behozza a puncsot. Mint aki mindent hallott, vagy tudja: nincs más „lemeze":

—Ne hallgasson rá. Valamiféle ostoba bűntudat kerítette hatalmába. Pedig egykor nagyon kemény legény volt ám! Úgy látszik, lágyabb szelek fújnak tájainkon! Vagy érzi, hogy ez már nem tarthat soká. Azt rebesgetik, Sztálin elvtárs újra beteg. Nélküle nagyon berezelnétek!

Kimegy. Fanariás Turkához fordul.

—Nincs mit kezdeni az asszonyokkal. Sztálin elvtárs is leírja, ugye, hogy a kolhoz parasztasszonyai pucér feneküket mutatják a hatóságnak, senkitől se félnek, de azért nem kell őket komolyabban venni...

Ottília ismét megjelenik.

—Hátha Sztálin megegyezik az új amerikai elnökkel, és nem lesz koreai háború... Ettől is féltek... mert akkor lágyabb szelek fújnak majd, s mi lesz veletek?

—Ottília! — A parancsnok először szól rá durván. Most érezni, milyen tudott az őrnagy lenni, ha akart, ha annak ideje volt.

Ottília rábámul.

—No, ez a hang már kezd hasonlítani a régire. Én megyek és lemosom a testem.

A hadnagy érzi arcán az asszony kavarta levegőt, amint az mellette elhalad.

Isznak, Fanariás szinte tehetetlenül zökken vissza.

—Minket szinte semmibe se avatnak be a fejesek, de azért mindent képesek vagyunk kitalálni, ők ott fent elrontják a politikát — mi pedig itt lent isszuk a levét. Rajtunk csattan az ostor. Mindig a szolgát meg a kasznárt akasztják fel hamarabb, nem a grófot. De főképp a gróf helyett. Hiszen a grófnak volt hintója, kocsija — százszor kereket oldhatott. De *mi?* — hirtelen kérdezi meg. — Maga mit csinált?

A hadnagy köröket rajzol az abroszra a pohár talpával.

—Nem voltam hajlandó megkínoztatni egy vádlottat. Egy idős írót. És megkritizáltak, hogy szentimentális, kispolgári könyveket olvasok. És ponyvát. Úgyhogy az imént, amikor a kedves neje megkérdezte, mi a véleményem az érzelmekről meg a költészetről, azt válaszoltam kurtán-furcsán... De hagyjuk ezt a témát.

Fanariás tölt. Egy öreg rádióra (talán Philips?) rakja a poharat.

—Ő áldozatot hozott értem. Feláldozta a kultúráját, érzékenységét, hogy munkával bizonyíthassam, ki vagyok. Tehát ragaszkodom hozzá. Végül is gyermekkoromban azon a kultúrán nőttem fel, amin a feleségem. Ő nekem a gyermekkorom, amikor még nem tudtam az osztályokról, osztályharcról... Semleges voltam, mint egy gyerek. Szóval ő velem volt jóban, rosszban.

A parancsnok — nem tudni, miért — váratlanul témát vált.

—Tudja, néha az az érzésem, hogy ezek az őrmesterek minket is őriznek. Minket — feletteseket. S ha egyet lépnénk, akár jobbra, akár balra, lecsapnának. Ostobaság, tudom.

Turka nem szól; s ez nemcsak óvatosság — meg is hökken a gyakori váltástól.

—Azt hiszi, Turka elvtárs, hogy az őrmester *ugyanazt* a szocializmust

építi, mint a hadnagy vagy a tábornok? Amit az orvos vagy az író? Én valahogy kezdem félteni a jövőt.

Turka végre megszólal.

—Olvastam egy régi könyvet Napóleonról...

—Régi könyvet is olvas, a manóba, ez derék! — nem tudni, mi ez: tisztára gúny vagy önvédelemből iróniába rejtett valódi elismerés.

—Szóval, olvasás közben jutott eszembe, hogy Napóleon, amikor testvéreit hercegekké meg hercegnőkké tette, csupán *két* dologtól félhetett...

—Éspedig? — hunyorog Fanariás.

—Hogy a Bonaparte család tagjai valóban higgyék is el, hogy *igazi* hercegek lettek. Mert mindenki láthatta, hogy *ez* a fajta hercegség más, mint a régi, arisztokrata családból valóké. Más az alap, amire építik azt az új rangsorrendet, hatalmat. A másik, amitől Napóleon félhetett, hogy rokonai túlságosan is elhiszik, hogy ők igazi hercegek, hogy őket megilleti minden hatalom.

Hallgatnak. A parancsnok kifelé bök, majd ősz hajfürtjeit bögyörgeti, halántékát simogatja.

—Őneki... szóval nekünk gyerekünk nincs. Innen van minden baja... ez az oka és a klíma. *Iksz* nélkül. A klíma. Másképp nem maradna itt, ha én *abszurd* volnék, az igényei iránt. De én nem lehetek abszurd. Mit nyújtottam én neki? *Ezt*... — körülmutat. — Össze vagyunk már kötve... Hát ő is elnéz nekem ezt-azt, de akkor én sem lehetek abszurd... ez különben is zárt világ, innen a titkok ki nem mennek... érti? Ide ha valaki szűzen jött, bármit csinál, úgy megy el, mintha az is maradt volna... érti?

A hadnagy most már egészen érti. Hirtelen levertség szakad rá. Lehet, az ital hatására is.

—Reggel korán kell kelnem. Fáradt is vagyok. Naponta tizennégy-tizenöt kilométert menetelni a rabokkal oda-vissza, plusz a gödrök között. Legalább napi huszonöt...

—Legalább nem lesz energiája az őrmesterfeleségekre. *Erre* nagyon vigyázzon. Ebből mindig baj lett. Ezek primitívek... nincs bennük nagyvonalúság. Hát viszlát.

Kíséri az ajtó felé. Ottília hangja hallatszik a fürdőszobából.

—Elmegy, Jancsi hadnagy? Jöjjön még, kisfiú! Most már én leszek a soros!

—Így beszél mindig... de hát... nem lehetek *abszurd*.

A szóba újra és újra belakapaszkodik.

—Kézcsókom! Viszontlátásra!

—Viszlát! Várjon csak!

Kilép Ottília, apró mintás, virágos lepedővel tekerte körül magát. De a

hadnagy már a házon kívül lépeget. Kiáltozást hall. Megdermed. Leskelődik az ablakon. Az őrnagy hajánál fogva szorítja az ágyra Ottíliát. A nő anyaszült meztelen. Ahogy hanyatt fektették, két hatalmas melle szinte két kenyérnek tűnik teste asztalán.

—Üssél. Üssél már. Megszoktam. Várom. Szinte jólesik. Mert akit ütnek, azt nőnek nézik. Üss hát!

A parancsnok elereszti. Turka szinte elmenekül az ablak alól. Fanariás megfogja Ottília állát, szemébe néz. Nyoma sincs benne az eddigi puhányságnak.

—Mit mondtam neked? Hányszor mondtam?

—Az én dolgom, hogy viselkedem!

—Azt mondtam, rendben van. Tégy amit akarsz, de ne *első* alkalommal. Ne áruld el magad már legelőször. Te szerencsétlen, ez neked is jó... ha túl mohó vagy, megutál vagy megijed. Várj egy kicsit. Add az ártatlant! Legalább a látszatot... a látszatot legalább. Erre te... majdnem aláfeküdtél már, amikor az ajtón belépett.

—Ha nem hagyod abba, az új őrmesterrel fogok lefeküdni. Érted? Vagy a szolgáló bakákkal, a sorkatonákkal, érted? Nem a helyettessel, *ahogy rangodhoz illő*! Úgyhogy fejezd be, az én ízlésemet, az én viselkedésemet te ne kritizáld. Ez nem pártgyűlés! Az én ágyamból nem csináltok politikát! És ha nem hagyod abba, a legelső őrmesterhez fordulok — *vigaszért*. Tudod, hogy nem tréfálok, tudod, hogy volt rá példa.

Dörzsöli magát a kendővel a tükör előtt. Fanariás sötéten nézi — de úgy érzi, hangot kell váltania.

—Ezt a fiút ne riaszd el. A javadat akarom, érted? A javadat, életem, értsél meg... drága egy életem...

Megremeg az arca, könnye csorog. Magához vonja az asszony fejét. Már Ottília is sír.

—Mi az én életem... — simogatja Fanariás — ha te nem vagy... ha nem volnál. Körülöttem mindenki ostoba, kivéve téged, életem.

Az asszony végül megtörli szemét. Csendesen néz férjére. Szinte meghitten. Naiv kislányosan. Mintha begyakorolt szerep volna. Mintha ez volna az érzelmek szokott útvonala.

Ottília: — Ha holnap... ha holnap találkozom vele, az jó lesz? Az nem lesz közönséges?

Fanariás szinte atyáskodóan simítja meg arcát. Már-már túlzóan gyöngéd. Közben a nő fejét térdeire veszi.

—Nem drágám, nem, kicsi lányom... hiszen az vagy... nem, holnap már lehet... holnap este az irodában alszom a priccsemen. Az olyan kemény, mint a világ. Ne szipogj. Hisz ismered az elveimet... az elvem, hogy első alkalommal: *ne*... először *sose*. Ez tisztesség dolga, drágám, kicsi lányom. Várni kell a második találkozásig, drágám, mindig a máso-

dik találkozásig. Ez nem olyan abszurd követelmény... a manóba is! Hidd el, hidd el nekem, drágám...

Az asszony fejét a férj ölébe fúrja.

7. A fertőzés” (az ablakszínpad varázsa)

A barakktelep. Ugyanaznap este, csak valamivel később. A borbély kis szobája a parancsnoki-altiszti épületben. Épp Bondort beretválja. A borbély csíkos ruháján fehér kötény. Röpködő szemű, gyors beszédű ember: negyven körüli. Arca is mozgékony. Szöszmötölve borotvál, mintha rövidlátó volna. Szorgalmas „dikicselés” ez, apró, babszemelő mozdulatok, szinte milliméterekre kiterjedt figyelem: *van idő.* Amikor azonban a „szőrszálhasogató” pepecselésből felemeli a beretvát — egyből megváltozik. Széles gesztusokkal beszél, mint egy ódivatú védőügyvéd, hadonászik a késsel, szeli keresztül-kasul a levegőt. Éppen folytatja a megkezdett elbeszélést.

—Ezt onnan tudom, mert női fodrászatot is tanultam. Jártam náluk. Szóval: beretvával fenyegette meg az urát. Hogy nyissz, nyissz — saját nyakán is megmutatja —, de attól ki is telt volna. Hát ki hitte volna, hogy ez a borzasztóan féltékeny asszony úgy csalja az urát, mint a pinty. Nem lehet tudni, mi rejlik a nőkben, én mondom. Maga új ember itt, őrmester úr, de ne felejtse, a borbély a munkatelep napilapja, a legnagyobb hírlap. Ebbe a műhelybe minden hír befut.

Megmossa Bondor arcát, megtörli, masszírozza. Kész van.

—Legyen máskor is szerencsém... és nehogy más borbélyhoz tessék menni! És tessék új kuncsaftokat is küldeni. — Elneveti magát. — Tudja, ezt még *kint* szoktam mondani. Itt nem annyira érvényes. Csak hát nagy úr a szokás. Szerintem minden szokás. Még az izélés is csak szokás. Habár nem rossz szokás.

Bondor pénzt dug a borbély zsebébe, míg az egy kendővel még mindig babusgatja arcát.

—Tudod, mért adtam?

—Tartsa isten szokását!

—Hogy azt higgyem, hogy *ott kint* vagyok, egy civil borbélynál... érted?

—Hogyne érteném!

—De nehogy megmondd, hogy borravalót adtam...

—Bennem bízhat. Pláné, hogy önök közül mindenki ád, és mindenki épp ezért. Nosztalgiázik az egész világ, én mondom.

Bondor a tükör előtt vizsgálgatja az arcát.

—Oszt mit veszel a pénzeden?

—Tudja, hallottam, hogy az USA-ban van mindenféle erotikus újság… vagy *pornográfus*.

—Micsoda?

—Szóval olyan disznó fényképek. Pucér nők és férfiak... együtt... érti…

—No, akkor add vissza azt a pénzt. — Nem lehet tudni, tréfál-e vagy komolyan beszél. — Ilyesmire nem gyűjtünk!

A borbély diadalmasan, enyhe kaján csúfolódással felkiált:

—Háhá! Beszedte az őrmester úr! Hát mikor jutok én el az USA-ba, és ki a franc akar az USA-ba jutni? Még ha új elnök is lesz! Ezt csak a piszkos közbűntényesek híresztelik rólunk. Washingtonban meghúzzák egy bolsevik pájeszét, és itt lecsuknak helyette ezer borbélyt, tanárt, katonát, parasztot, írót, miegymást. Tehát az *amiktól* függünk. Ezt mondják a közbűntényesek, és úgy neveznek minket, hogy „amerikaiak". És tudja, miért? Mert a tyúkeszük úgy képzeli, hogy minden politikai fogoly azért van bent, merthogy várta az amerikaiakat! Micsoda primitivizmus!

—Miért, ti hogy híjjátok őket?

—Tolvajoknak.

—Na látod. Pedig vannak ott rablógyilkosok is, mégis csak úgy beszélnek mindről, hogy *per* tolvajok. Hát akkor kvittek vagytok. No megyek. Lefeküdhetsz…már úgyse jön senki.

—Legyen máskor is szerencsénk! Nehogy más borbélyhoz tessék menni! Szíveskedjék új kuncsaftokat is küldeni.

Hadarva, de szertartásosan beszél. Állandó színháza ez. Bondor átmegy az udvaron.

A hold világít. Kutyák csaholnak valahol. Különben, ami van — csendnek mondható. Az udvar a holdon s csillagfényen túl még a villanytól is világos. Bondor a kórházbarakk mellett halad el. Megáll, hallgatózik, mert árnyékot vett észre az orvosi rendelő függönyén. Bent Tiller doktor tesz-vesz. Csupán szeme árulja el: ő meg kifelé figyel. Az őrmester kinyitja az ajtót.

—Maga még nem alszik, doktor?

—Fáradjon beljebb.

Halkan beszél. Bondor a hangra gyanakvóan lép be.

—Mi van?

—Ősz. Sírnak a fák.

Suttog, babonásan. Bondor szinte zavarodott.

—Maga megkergült... azt kérdeztem, miért tessékel ide engem?

—Már hamarabb is akartam szólni. Van itt két alak… két betegem.

—Mi van velük?

—Mindig leskelődnek, főleg esténkint. Az ablakon, a függöny mögül az utcára. Nem tudom, miben sántikálnak.

—Miért nem szól rájuk?

—Énnekem erre nincs felhatalmazásom, kérem. Énnekem ők sorstársaim. Én doktor vagyok.

Nemes sértettséget játszik, de Bondor nem veszi észre.

—Doktor, doktor... de a *mi* doktorunk, vagy nem?

—Így, csíkosban? Azt már nem. Menjen ön oda, és fülelje le ön őket. De halkan... Én oda nem lépek be.

—Menjen előre.

Indulnak. Kis folyosón mennek át, elöl Tiller, utána az őrmester, szinte lábujjhegyen. Az orvos némán rámutat az egyik ajtóra. Bondor hirtelen rántja fel. Arcán fojtott elégedettség. Ahogy szokás: itt bent is ég a villany. Kelemen és Bisztriczán ijedten ugranak el az ablaktól.

—Hé, mit csináltok ott?!

Csend. Bondor lassan lépked oda. A két rab hallgat, óvatosan közeledik az ablakhoz.

—Nem halljátok?

Bisztriczán vonakodva szólal meg:

—Az őrmester úr felesége...

—Miféle őrmester?! — Bondor Kelemenre néz.

—A Bukatár őrmester úré.

Bondor most már határozott léptekkel megy az ablakhoz. Az utca túlsó oldalán kivilágított ablak. A függönyön női árnyék: afféle akaratlan sziluettszínház. A nőnek egy-egy tincse szemébe hull, valahányszor ritmikusan előrehajol. Csak deréktői felfelé látszik. Ing vagy könnyű ruha van rajta, amely mögött láthatóan hullámzik a keble. Az árnyék kétértelműsége nyilvánvaló. Bondor odatapad az üveghez. Szemében egy-két villanásnyi mohó, sunyi fény, de hirtelen észbe kap: nincsen egyedül. Mintha szégyellné tőlük rejtett gondolatait, s azt is, hogy a látvány megfogta — feléjük fordul.

—Mocskos leskelődök! Ehhez nem vagytok betegek, mi? Már holnap reggel sötétítőfüggönyt tesztek az ablakra. És oda is lesz szegezve. Mars az ágyba!

A két rab ágyba mászik, játsszák a megszégyenítettet. Az őrmester még egyszer lopva kinéz, majd berántja az ajtót. Némán megy elöl, Tiller követi. Az orvos irodájába érnek. A doktor szólal meg:

—Mi történt ott, ha szabad kérdeznem?

—Maga még sose állt este ott az ablaknál? Hogy bámészkodjék!?

—Én? Éjszaka... ugyan, mit bámulnék?

—Mit! Hogy mi történik az ablakok és a függönyök megett...

—Hát történik valami? Ezen a telepen semmi se szokott történni...

legalább ott történjék valami. Elvégre sok az unatkozó ember és asszony. Nem irigylem magukat.

—Sokat jár a szája, doki. Szóval maga sose szokott leskelődni?! Vagy még tán akkor is szégyelli a púpját...? Annyira, hogy még leskelődni se mer?

A doktor nyugodt, mint aki megszokta ezt a hangot.

—Miért szégyellném, uram... Nagyon híres embereknek is volt púpjuk. Sőt, a bölény hímjének is púpja van, *itt*. Mégis jó bika.

—Kérdeztem valamit!

—Nézze, őrmester úr. Mit tagadjam... — elhallgat.

—No ugye!

—Csakhogy nem most — ezt nyomatékosan jelenti ki.

Sejtjük: az orvos régi, szokott „forgatókönyv" szerint dolgozik.

—Hát?

—Tiszti orvos koromban — a fronton. Valahányszor elfoglaltunk egy-egy falut vagy kisvárost — első dolgunk volt megkeresni szálláshelyünk legmagasabb pontját. Elő a távcsővel, és kutattuk a függönyök titkát. Sok volt a kiéhezett nő... férjeik a fronton... így szemeltük ki az áldozatokat. Akit rajtacsíptünk valamelyik kamasszal vagy vénemberrel, vagy aki leszbikus szerelemre adta fejét, netán maszturbált — arra mind lecsaptunk. De nem is mertek erről szólni senkinek, mert bűntudatuk volt. — Messzire réved, mintha emlékeibe. — Valóságos nősténybüntető szakasz, szexuális büntetőszakasz voltunk mi, kérem. Felsorakoztunk és mentünk a címre. Bekopogtunk és kész. Bűneikért, amit férjük ellen mással követtek el, általunk vezekeltek az ágyban.

—Zsarolták őket, mi? Megérettek maguk a kötélre mind.

—Valójában ez nem volt *olyan* zsarolás. Nekik is jól jött. A lelkiismeretük megnyugodott, hiszen eljátszhatták, hogy tulajdonképpen csak az erőszaknak engedtek. De ez nem volt erőszak, őrmester úr, csak egy jó ötlet, semmi más! És egyetlen ilyen rajtacsípett asszony vagy lány sem árult el bennünket soha. Különben meggyűlt volna bajunk a feletteseinkkel.

—De tulajdonképpen mit láttak *ezek* ott? — a sarki szoba felé int.

—Egy asszonyt.

—Ön is megnézte? — hangjában enyhe csodálkozás. Bondor nyel egyet.

—Kinéztem, mert... szökésre gondoltam.

—A leskelődés is szökés, őrmester úr. Odaszökünk, hozzá, akit ott távol látunk. — Kis szünetet tart. — Szóval egy asszonyt. Akkor annak az ura biztos épp nem volt otthon.

—Hogy beszélsz az asszonyainkról, te fasiszta!

— Elnézést... de hát laknak itt falusiak is, öt-hat család, meg van egy bolond lány is, a Mica.

— Gyerünk az ágyba! Ilyenekkel foglalkoztak a fronton, s még csodálkoznak, hogy elveszítették a háborút!

Tiller: — Más is foglalkozott ilyenekkel, mégse veszítette el. A vezetés és a diplomácia vesztette el nekünk. Nem tudtak idejében kiugrani. Mi sose tudtunk. Visszatartott az adott szó, valami nemesi átok.

Kis csend után Bondor keményen néz rá.

— Ezért is felelősségre kellett volna vonni magukat... amit ott az asszonyokkal tettek!

— Ó, nem éppen úgy volt, őrmester úr! Könnyű Katát táncba vinni... Az asszonyok közt futótűzként terjedt a hír, hogy tiszt és tisztes urak látcsővel nézik az ablakot este. Egyszer csak megjelentek a legátlátszóbb függönyök, és attól kezdve az előtt vetkeztek minden este. Bemutatták, felkínálták magukat a láthatatlan szemeknek. Közben megjátszották, hogy mit se tudnak. Egy színpad volt *minden ablak,* valóságos színpad! Persze ez csak akkoriban volt így, s nem is mindenütt. Meg aztán asszonya válogatta! De azért elég gyakori volt a zsákmány. Ez volt a mi színházunk akkor... *sziluettszínház.* Gyermekkoromban láttam ilyet utoljára. Egy hindu az ujjaiból nyulacskától elkezdve vadászig, elefánttól szerelmespárig mindent meg tudott csinálni. Megejtett ez az árnyékszínház.

Kis csend. Bondor bizonnyal ingerült lesz a gondolattól, hogy ő szinte eltátja a száját, hogy épp ez a rab láthatja őt ilyen méltatlan helyzetben. Ez bosszantja... hiába orvosdoktor az illető, mégse a személyzet közül való.

— No, csak feküdjék le!

Tiller messzire réved s folytatja.

— Kérvényeztem itt is, a parancsnok úrnál: legyen színjátszó csoportunk. Szerezzünk jelmezeket... Három évvel ezelőtt. Önök is szórakoznának... Még a faliújságot is csak most kezdik jóváhagyni. De a színtársulat…

— Minek az a sok bolondság? Ide bűnhődni jöttek, nem mulatérozni!

— Ő is épp ezt mondta. Pedig ezt még Afrikában is megengedték volna. Még ott is. Könyveim is csak nekem vannak... orvosi szakkönyvek... nézze. A többiek meg olvashatják a traktoroslány-könyveket. Amikor az is épp akad!

— Elhallgasson, az úristenit! Azonnal lefeküdni!

Becsapja az ajtót. Tiller utánaküldi szavait.

— Félsz a mondatainktól, nehogy megfertőzzenek, mert *nem vagytok immunisak,* sohase is lesztek.

Lassan elindul a sarki szoba felé! Ott Bisztriczán fojtottan kérdezi:

—Nos?

—Azt hiszem, beindult a fantáziája.

Ledől az ágyra, s szinte a mennyezetnek, vagy talán a penészfoltoknak, furcsa alakú repedéseknek mondja.

—Az árnyak *minimum* kétértelműek. Még az ártatlanság árnya is buja dolgokról mesél. A körvonal, a hullámzó körvonal mindig sejtelmes és perverz, mint a rab esze, mely perverzebb fantázia, mint a szabad emberé. És ki ne kapna kedvet, hogy megfejtse az árnyak annyi titkát. Már Platón is azzal kezdte. Lám, az árnyék a test és a fény függvénye. Mégis önálló életet kezd, zsarnok is tud lenni.

—S a két új asszonynál mi újság? Járt már náluk?

—Igen. Náthával, lázzal hívtak. Én pedig csevegve elmeséltem frontélményeimet... a függöny előtt játszó és vetkező asszonyok históriáját. Az *ablakszínházat.* Azt mondtam nekik: *azok sztárok voltak!* Egy ezred daliás tisztjeinek sztárjai. Mint a moziszínésznők. A mozivászonról Marlene Dietrich sem tudja, hogy épp kinek mutogatja a hosszú lábait. Azt mondtam nekik: az áttetsző függöny a legjobb mozivászon, hölgyeim! Csak úgy könnyedén fecsegtem nékik.

Bisztriczán felsóhajt.

—Csak vigyázzon! Valakinek eszébe jut egyszer, hogy ön sose volt frontorvos, nem lehetett... s akkor baj lesz!

Tiller gúnyosan néz rá.

—Csak tán nem az ezredes nehezményezi, hogy lekoppintottam állandó lemezeit a nemi életéről?

Kelemen zavart lesz.

—Hogy képzeli? Kérem, rendelkezzék velük.

A doktor Bisztriczán arcába mondja.

—Ami itt elhangzik: közkincs. Hármunk közkincse, ügyvéd uram. Olyan, mint a folklór, nem igaz, ezredes?

—De... de — Kelemen igen feszélyezett.

Tiller sétálni kezd.

—Mi itt egy kísérletet folytatunk. Ha nekik szabad velünk, nekünk is velük. Mi itt ingyen építünk nekik valamit — ők is építsenek nekünk ingyen valamit. Szolgáltassanak adatokat a lélekről. S mindez beépül terveinkbe.

—Miféle terv... — az ügyvéd riadtan elhallgat.

—Be akarom bizonyítani, hogy a rab fantáziája perverzebb a szabad emberénél. Hogy a szabad ember jutalmazni akar a gyönyörrel, a rab lény bosszúállón megbüntetni vágyik, ezért is gyakorta szadista. Bizonyítani akarom, hogy ők legalább annyira rabok, mint mi, ha nem sokkal jobban. Bizonyítani akarom, hogy a nemiség is egyenlőtlen emberek küz-

delme. Bizonyítani, hogy belőlünk, emberekből nem lehet olyasmit kiváltani, amire soha a legkisebb hajlamunk sem volt!
Csendben Kelemen szólal meg kisvártatva.

—Elfoglaltunk egy falut. Az egyik részeg baka megerőszakolt egy lányt, egy arisztokrata lányt... az ilyesmi minden seregben szokásos. Szóval, leszaggatta róla a ruhát.

—Úgy van: egyenlővé akarta tenni önmagával: én is rangtalan vagyok, légy hát az te is! — kiált közbe Tiller. — A durva szavakat, amit mondott neki, azt is ezért mondta! Szavakkal rántotta le magához a sárba. A rombolás démona dolgozik mibennünk!

—Van az építésnek is démona — suttogja Bisztriczán.

—Van. Amikor szép szavakba öltöztetjük a hölgyet. Szép szavak ruhájába: istennőnek hívjuk azt, akit azelőtt riherongy gecizsáknak neveztünk. Én valahol olvastam vagy hallottam vagy álmodtam a „bókok tanáról". Eszerint két ősi, örök szellem uralja a világot. A Megszépítés és a Rútítás, az Emelkedettség és a Lerántás, az Eufémia és a Kakofémia szelleme. Küzd bennünk e kettő. És ez nem a Jó és a Rossz unalmas, régi ellentétpárja. Mert a Megszépítés is lehet jó és rossz, ahogy a Rútítás is... olyanok ők ketten, mint a hold s a nap. Amikor az egyik felsüt, nem látszik a másik, noha az is lappang. Igen ritka pillanat, amikor hold s nap egyidejűleg látszik az égen. Egy híres festő meg is festette.

Elhallgat, Kelemen folytatná.

—Szóval: letépte a ruháját.

—Még csak annyit — veszi át a szót újra Tiller —, hogy aki felöltözve szeret ölelni, az a rangot is ölelni akarja, uralni a nő ízlését is, nem csupán a testét. Az egész kell neki: a nő rangjával, szépérzékével, divatízlésével egyetemben. A drága holmik rajta kielégítenek: valami kincs lett az enyém, nem pusztán egy állat! Amikor szép szavakkal bókolok: istennő, Diána, hercegnőm... akkor felemelem, hogy én is véle emelkedjem. Minél értékesebbnek látom őt — annál értékesebbnek tetszhetek saját szememben. Hiszen uralom őt! A fetisisták ezt csinálják, mindenben a rang és gazdagság szimbólumát látják. Vagy valami ősiség jelképét. Akik szadistán letépik a ruhát és a szép jelzőket a hölgyről, azok ugyancsak esélyeiket akarják kiegyenlíteni! Legyünk egyenrangúak! Az ünnepélyes fetisizmus és a szavak, mozdulatok trágár szadizmusa a Megszépítő és a Rútító szellem két hétköznapi megjelenési formája a nemi életben. De a művészetben is: a romantika felemel, a naturalizmus leránt. Sőt, a filozófiában…

Kelemen felkiált.

—Zseniális, doktor úr, szavamra, zseniális. Az én példám éppen Önt fogja igazolni. Tehát a bakát magam elé hívattam. Megkérdeztem, miért szaggatta le a nő ruháját. Hallgatott. Kétnapi sötétzárka után csak ennyit

mondott: nagyon fenn hordta az orrát, de én tudtam, neki is *csak az van* a lába között.

—Vagyis a méltóságot akarta megtiporni, a gőgöt... S ezt épp a ruha fejezte ki! — kiált közbe Tiller.

—A szent asszonyok ruhája szegélyét érintik vagy csókolják... a királynőét is. Már az érintés maga azt sugallja — ezzel ő a Fenség, a Szent magához emel. Imádása rangot *nekem* ád.

—Igen. S most hallgassák meg a csattanót. Egy másik falut foglaltunk el, jobban mondva csak be kellett vánszorogni... Az én szadistám...

Bisztriczán méltatlankodva kérdezi:

—Hát nem végeztette ki?

—Tudja, hány emberem maradt a gyalogsági zászlóaljból? Alig hatvan. Az én szigorom néha az ellenség legjobb szövetségese, tápláló hátországa. Szóval az új falu majdnem üres volt, ezért tudtuk elfoglalni. De ezt előre nem tudhattuk. Azt mondtam az én szadistámnak: No, Ferkó, látod azt a zászlót a gabonaraktáron! Azt onnan letéped! Ezt pedig kiakasztod! Látták volna, mekkora erővel tépte, cibálta le!

Tiller bólogat.

—Mint ama szoknyát, éppen úgy.

—De furcsa mód a mi zászlónkat bezzeg reszkető kézzel tűzte ki, sőt, egyszer majdnem ki is ejtette kezéből.

—Mert ebben az emberben a rombolás démona már otthonosabb volt, mint az építésé. A lerántás szelleme volt az úr, nem a fölemelésé. Az ördög erősebb, mint az Angyal.

Bisztriczán hangja halk.

—S bennünk most melyik erősebb?

Tiller csillogó szemmel mondja.

—Természetesen a rombolásé.

—És ha kitudódik?

—Épp azt akarom. A rólunk örökké hallgató konferenciáknak, világszervezetek találkozóinak végül megizenni — *akár így* is: mi is vagyunk, *mi is!* Gondoljatok hát ránk! Minket a világ ittfelejtett.

Csend.

Bisztriczán: — Ezért csinálja végül is? Ezért?

—Csinál*juk,* ügyvéd úr, csinál*juk*. Itt nemcsak három ember áll. De három képesség is. Három *bebörtönzött képesség,* urak. Nos, ahogy itt is eszünk, mert ennünk muszáj... a képességünk sem lehet halott. Ott és úgy él, ahogy tud... Minden helyzetben képességeinkhez méltón! — ez az én jeligém. Ettől vagyunk emberek, bármit is teszünk. Megbüntetjük őket saját kéjükkel, hisz a rabjaik vagyunk. Egyenlőtlenek... Ha képességeink nem kellenek nekik — ellenük fordítjuk! A legszokatlanabb módokon. Követhetetlenül.

Tiller arca sugárzik, energikusan becsukja az ajtót. Bisztriczán felnyög.

— Félek, Kelemen úr, félek!

8. Egy árnyékfejtő

Valamivel később Bondor kilép a parancsnoki épületből. Kezében távcső. A kórházhoz közeli őrtorony felé indul. Az őr kihajolva nézett a világos ablakokra, de most ijedten megfordul, fegyveréhez kap.

Őr: — Őrmester elvtárs...

Bondor: — Mit bámulsz, te...? Valami zajt hallottam... körül kell néznem. Gyere le.

Felmegy, az pedig a falépcsőn áll meg. Bondor a távcsövet szeméhez emeli. Bukatárné ablakán ugyanazt látja, mint imént. A távcső most más ablakok felé irányul. A távolabbik függönyön egy valamit átölelő női árnyék hátrazuhan. Ott sötét lesz. Aztán más ablakok függönyén kavargó, sok kivehetetlen árnyék, valamennyien nők. Ez már a falu. Egy helyütt lát csak férfit — nővel: egymáshoz közel. A férfi át akarja fogni. Sötétség támad. Az őrmester sokáig szegzi eme sötét ablakra távcsövét, amelyre egyébként csak az udvari villany vet némi fényt. Aztán saját lakása ablaka felé fordul. Sötét fogadja. Elégedetten morog:

—Alszik... — hirtelen ötlettel az őrhöz fordul. — Nem láttad Bukatár őrmestert?

Az őr vigyorog: e vidorság a szolgáló katonák némi függetlenségét fejezi ki.

—Éjfélig mindig a konyhán van. A másnapi élelmiszert osztja ki... ilyenkor szok lopni.

—Fogd be a szád, te!

Lemegy. A konyha előtt elhaladva lopva bekukucskál az ablakon. Bukatár egy lista előtt ül, striguláz és figyeli a szakácsokat, akik a raktárból az élelmiszert cipelik. Az egyik rab szakács aláírja, hogy átvette. Belejön az aláírásba, mint aki fontossága régi idejére emlékezik. Bukatár rászól.

—Hé... hány helyen írod alá? Élvezed, mi?

—Belejön az ember, mint ló a fingásba... már elnézést... sokszor írtam én alá mindenfélét.

Bondor elmegy az ablaktól. A porta felé indul. A kapuügyeletes bóbiskol.

Bondor: — Adj egy lámpát. Körülnézek... valami gyanús árnyakat láttam.

Elvesz egy afféle istállólámpát: látszik, az ügyeletes örvend, hogy a má-

sik nem tett megjegyzést bóbiskolására, kiengedi. Bondor szinte settengőn megy az utcán, befordul a házhoz. A lámpást elfújja. Az ablak alá áll. Az árnyék innen nem látszik. Az ajtó felé indul. Halkan kopog. Csend. Még egyszer.

Leontina: — Te vagy az?

Bondor: — A férje kollégája.

Leontina kinyitja az ajtót. A keze tésztás. Bondor meglepődik. Bemegy. Leontina harmincon túli, érett, kívánatos asszony. Érezni rajta is: mindig kész a szerelemre. Bondor meglátja a nyitott ajtón át a dagasztóteknőt, melyhez most visszalép az asszony, dagaszt. Bondor most jön rá az árnyjáték kétértelműségére. Az ablakra bök.

—Mért nem szereznek egy sötétítőt? — fontoskodik, talán hogy izgalmát s szándékait leplezze.

Leontina: — Miféle sötétítőt?

Bondor: — Sötétítőfüggönyt. A rabok kukucskálnak, meg a kiskatonák is.

Az asszony kihívóan rándítja meg vállát.

—Jusson nekik is valami! Ne legyen gonosz!

Bondor: — Jöjjön, megmutatom, hogy kintről minden látszik — gyermekien ravaszul mondja. — Minden.

Az asszony ránéz. Megtörli tésztás kezét egy vászonkendőbe, s szótlanul megy utána, mint aki szívesen hagyja magát becsapni. Az asszony már mellette halad. Ahol majdnem teljes a sötét — megtorpannak. Az asszony hangja buján feszül:

—Látja, innen semmi se látszik — hangja hamiskás lesz. — Mert *én* nem vagyok ott benn.

Bondor szó nélkül a fűre teríti.

Leontina: — Hideg lesz!

Bondor: —Nem lesz!

Leontina: — Jaj te... gyere máskor is. Gyere máskor is!

Talán túl kis idő múlva állnak fel. Bondor zavart, Leontina viszont gunyoros.

Leontina: — A te feleséged vajon éppen most mit csinál?

Bondor kurtán, szinte féltékenyen válaszol.

— Alszik.

Az asszony megvetése csiklandós. Mint aki reverzálist kér a másik örömétől, mert megbánta, hogy túl sokat nyújtott — netán kevesebbért. Vagy a gyanú felkeltésével akarja magához láncolni a másikat?

—És vajon kivel álmodik? Valami szép hadnaggyal... akárcsak a parancsnok felesége. Látod, az én uram békén hagy. Jut is, marad is, azt mondja. Csak azt köti ki: senki ne pletykáljon rólam... csak azért haragszik... ezért az egyért... a büszkeségét ne bántsa senki. Ő úgyis min-

dig utazik... egy héten legalább három napot. Éjfélig nem jön haza, ne félj!

Bondor kivonja magát. Meglehet, arra gondol: az árnyjáték többet ígért? És ő most már megfejtette? Mint mikor a ruha többet ígér, mint amennyit a test ád?

A megfejtett keresztrejtvények sorsa a papírkosár. De csak ha tollal fejtik meg. Ha ceruzával — ki lehet radírozni: mesterséges ez a feledés, feledtetés, hogy helyet adjunk más nemzedékeknek is. Így teszünk jót a jövendővel? Új és új munkaalkalom!? Nem valószínű, hogy erre gondol az őrmester. Csupán ennyire:

—Legközelebb... Vissza kell mennem!

Indul. Az asszony szeme szinte világít a sötétben. Bondor visszamegy a táborba. Bukatár még mindig a lista előtt ül. Az élelmiszeres rabok valahol hátul szöszmötölnek. Bondor bejön, szemében primitív fölény. Élvezi a kétértelműséget, amit csak ő érthet.

—Bukatár, van egy kis pálinkád?

—Megszomjaztál, te falusi — kedélyesen mondja, de talán nem éppen úgy gondolja.

—Meg. Sok itt a fáradozás — mintha most elégtételt vett volna a „falusi”-ért. Nadrágjáról lisztet porol le, ő persze tudja, honnan való. — Nem szabadul az ember a *lisztedtől.*

A másik az italt nyújtja.

—Nesze!

Bondor iszik.

—Te egész éjjel itt szoktál lenni?

—Éjfélig.

—Gyereked van?

—Nincs. Békák közt? Rabok közé?

—Nekem sincs.

Bukatár ránéz:

—Akkor féltsed a feleségedet... de csak a tisztektől. Az altisztektől soha. — Az a családban marad — felnevet; elkomorodik. — A tisztektől, érted? Utálatos banda. Lenéznek minket. Ez a hadnagy is... a körmünkre akar nézni állandóan. Jobban utálnak minket, mint a rabokat, mert ezek itt mind előkelők, az egyik valami nagy elvtárs, kommunista vezető volt, a másik meg fasiszta tábornok, liberális miniszter, nacionalista költő, üldözött vallás püspöke, buzeráns művész. Itt nekik mi számítunk az aljanépnek, hidd el.

Bondor gúnyosan nézi végig.

—Hát te talán nem különbnek tartod a püspök urakat, mint a parancsnokot? Mert szebben beszél veled a püspök, mint az *elvtárs!!*

—Hallgass, te! Ereszd be a hálóba a szakácsokat.

Elmegy. Bondor is indul s a néma, fáradt szakácsokat beengedi barakkjaikba. Erős léptekkel távolodik, majd hirtelen surranva oldalról viszszatér. Leskelődik az ablakon. A szakácsok vetkőznek. Nagyobbacska kenyérszeletet vesznek elő. Most hirtelen a második emeleti ágyról, jégeralsóban, leugrik egy vékony figura: „primbalerinként" táncolja körül a kenyeret. A szakácsok arcán fáradt mosoly. A játék néma, mintha nem hallható zenére járná a már-már rituális táncot.

Nyers, ingerült hang szól az ágyak közül:

—Hé, „primbalerin". nem hagyod abba?

A táncoló megáll, mert szédülés fogta el.

—Én valóban primbalerin vagyok — hangjában méltatlankodás, vékony testét kihúzza, szépen ívelt szája megremeg. Hosszú, szőke szempillái alól farkasszemet néz a homályban lappangóval.

Valaki a háttérben felröhög. Szinte sztentori a hang. Ő az „őrült költő".

—A primbalerin a csizma foglya lett. Nagy Csizmavárának pincetömlöcében leláncolták picinyke táncos lábát!

A primbalerin játékos-megvetően biggyeszti el ajkát.

—Bunkó Bunkovics — mondanám, ha nem tudnám, ki vagy! — belemosolyog a homályba, majd szemérmetlenül — mint prédára — lecsap a nagy karéj kenyérre, s mint aki megszolgálta, ágyába „cipeli". Kettétörvén, felét a szomszédos matracon fekvő fiatal fiúnak nyújtja. Társa álmosan majszol. A „primbalerin" megsimogatja a fiú fejét. Bondor homlokát ráncolva indul az őrszoba felé.

9. Bolond rokolya

A falu. Néhány ház csupán. Zsúpfedeles is, és persze — nád. Bukatár osonva bemegy egy udvarba. Elhagyott, gizgazzal jól benőtt istálló. A szénán Mica, a bolond lány fekszik. Zavaros tekintetű, vonzó, de eléggé állatias szépség, mindig tárt ölű nőstényfajta. A férfi melléje omlik, vetkezteti.

— Mica te... Bolond egy lány vagy te... Ugye, bolond? Ugye, te sose emlékszel semmire. Ugye, te nem nézel le minket?

Mica: — Bolond lány... bolond lány... Bolond az én rokolyám. Szél emeli jobbra-balra, elöl-hátul megforgatja... Teheti, teheti... Rokolyámat, rokolyámat minden szellő szereti! — Szinte dünnyögve énekli. Még szeretkezés közben is. Bukatár felül. Iszik. Mica kiveszi kezéből az üveget.

—Holnap... verj meg egy rabot, akit én mutatok neked... verj meg... Rugdossátok!

—Mostanában nem nagyon lehet, Mica. Vagy egy éve szigorúbban veszik a dolgot. Már *ezt is* elvették tőlünk. De mért akarsz te ilyesmit... hallod? Ezt először mondod. Te engem nem csalsz lépre... te! — jól megrázza.

—Hagyjál! Ha nem teszed meg, ne gyere többet!

—Beszélj, miért kérsz ilyesmit, beszélj!

—Hogy lássam, hogy szeretsz! Az a múltkori őrmester is megtette. Ha megversz egy rabot, jöhetsz bármikor... és mindent... mindent... Tudod, az én apám... rab volt... sokszor volt rab... és megrugdosott engem. Átkozott engem... hogy *ilyen* lánya van. Megvert... hogy ilyen lányt adott néki az isten.

Szeme izzik, csupa könny az arca.

—Nem vagyok ám mindig ilyen bolond — csillapodik le később, mintha csak a szalmának volna szelídítő hatalma.

10. Majdnem érettségizett

Hajnal van. Bondor hazafelé megy. Nézi a lehúzott ablakredőnyt. Aztán belép. Felesége egy szál ingben kiugrik az ágyból. Bondor összerezzen, mint aki meglepetéstől fél.

—Hogy aludtál?

Húzza a csizmáját, odanyújtja asszonyának, segítsen. Átlátszó hálóingben Vilmának megremeg a melle; odaszorította a csizmát. Bondor ledobálja magáról gönceit.

—Te húztad le a redőnyt?

—Hogyhogy én? Ki más? Igyál! Nem iszol?

Bondor felhajt gyorsan két pohárral. Lefekszenek. Már horkol is. Vilma figyeli: elég mélyen-e, majd a tükörben meglátja a fehér hálóingen, melle fölött a csizma nyomát. Mintha le akarná törölni, de végül ujjai mellét simogatják meg. Megborzong, nagykendőt kap föl, s halkan kilép a házból. Az utat lesi. A hadnagy azonban a kertek alján jön. Egy bokorból a tiszt nyakába ugrik, majd a fészerbe surrannak.

Az asszony suttog, meglibbenti ingét.

—Leveszem...

—Ne... nincs idő.

—Ez nem idő! — szempillantás alatt ledobja az ingét; meztelen teste világít a homályban.

—Vedd vissza, te! Alszik?

Az asszony sértődötten kapja magára.

—Mint a bunda. Gondoskodtam róla.

—Feküdj le.

—Maga pedig csókolja meg itt, ahol a csizma érte — mutatja.

Mi dolgozik benne? Talán a benne lévő örök önrehabilitáló szellem? Mellének igaz jogait visszakérni? Rehabilitáló és önrehabilitáló állatok vagyunk?

A hadnagy engedelmesen érinti meg szájával a csizma sárnyomát.

—Jaj, ez esett a legjobban! — sóhajt föl Vilma.

—Mind kurvák vagytok.

—Ha jólesik, hogy ezt mondja... mondja, csak mondja, ami jólesik... isten áldja, ha káromkodik is rám... isten áldja — kigombolja a férfi nadrágját.

—Vallásos vagy? — emeli fel Turka az asszony ingét. Mintha ettől értékesebb lenne minden: hisz így titok és engedelmesség, tiltás és kihívás együtt vannak. Ha vallásos a nő. Mert azzal meg kell küzdeni. A kutya is a porcogós csontot szereti jobban. Az felesel fogának, ínyének: ritmust ígér. Ami nem válaszol — akár csont, akár hús —, dögszagú, halálgyanús az, otthagyja a vad is, elmorogván bizalmatlanul.

Ember és állat egyetlen test ketrecébe zárva.

—Maga is hisz istenben? Biztos, hisz... — szinte vacog.

—Az urad hisz? — a hadnagynak jólesik e szóbeli elterelő hadmozdulat.

Ez valahogy szűzzé varázsolja a percet. Így tán az az érzése: érintetlen lány ez, kinek figyelmét el kell terelnie az őt fenyegető veszélyről. Nem a tűzön pirítás utáni *evés* aktusa — a *csapdakészítés* volt a vadásznak nagyobb élvezet. Így nemcsak testi ereje, hanem esze is győzött egy vad naivitáson.

Még egyszer kérdezi.

—Hisz az urad?

—Az csak a csizmában hisz... ó hogy gyűlölöm... Én gimnáziumba is jártam, uram... majdnem leérettségiztem. Olyan szép az írásom ma is... megnézheti. Hova tettem a fejemet... de állapotos voltam mástól, hát nem vett volna el senki. Aztán egy bába szappanyfű gyökerét kötötte a hasamra, s a holt gyereket kiadtam... de már közben férjhez mentem ehhez, nem volt visszaút... fenyegetett, hogy lelő... Itt csak Párászkiva szereti az urát, már amennyire... De Párászka nagyon ájtatos asszony. Ő frigid.

Turka ránehezedik egész súlyával. Nyomaték és nyomtaték. „Ne vigye el a szél”, a feledés. Így feküsznek kicsit, aztán az asszony sziszegve öleli, csókolja és viszont. Mint akinek jólesett az ajzó halogatás.

11. Reménytelenek

A kórház. Napok múlva. Tiller a sarki szobában az ágy szélén ül, Kelemen fekszik. Bisztriczán háttal az ablaknak áll. Sötétítőfüggöny van rajta. Tiller egy zacskóban szegeket mutat.

—Itt vannak ezek a srófos szegek. Ezekkel majd kicseréljük őket, és akkor könnyen levehetjük...

Kelemen meditálón bámul a plafonra.

—Persze ők most már távcsövön nézik... Amikor a távcsövet feltalálták, még nem használták színházi gukkernek. Nem használták erre se. De valakinek legelőször mégis rá kellett jönni, hogy mindezt nemcsak az ellenséges hadsereg elpusztítására lehet használni, hanem egyébre is.

Bisztriczán elpattan az ablak mellől.

—Félek, uraim! Ma éjjel furcsa álmot láttam. Mintha az Új Arkangyalok Seregének tagja lettem volna... és az angyal, az angyali gárda felém emelte a lángpallost, amelyre az volt írva: *Ne ölj, és ne öless! Ne ölj, és ne öless!*

Tiller: — Ostobaság! Nincs mitől félni! A képzelőerő felcsigázása nem bűntény. S ha az volna is, bizonyíthatatlan! Ráébresztettük őket az igazságra, hogy asszonyaik egyedül vannak... unatkoznak, hogy bemehet hozzájuk bárki, sőt ők is bemehetnek a mások feleségéhez, amikor a férjük szolgálatba ment... Emlékeznek, úgy három éve megállapítottam, hogy az asszonyok itt sokkal mohóbbak, mint általában. És nemcsak az unalomtól. Nos, azóta a vizsgálatokat folytattam...

Kelemen: — Mifélét? — majdnem leesik az álla.

Tiller: — Két feltevésem van. E mocsarak mélyén olyan gyógyforrások bugyborognak, amelyek serkentik a női hormonműködést. S ezenkívül: a növényzet, uraim... Észrevették már, hogy itt minden olyan növény megtalálható, amit a régi füvészkönyvek mint *bujaságra serkentőt* írnak le.

Elhallgat.

Kelemen maga elé bámul.

—Volt nekem egy fehérmájú nőm, uramisten... Kadétiskolás korombban... Egy vámtiszt felesége. Az az eksztázis felső fokán azt sikítozta: zsigerelj ki, zsigerelj ki! Hallottak még ilyet? Aztán volt egy másik, az mindig azt mondta: Kis bikám, remegő kis bikám... Milyen furcsa, hogy megjegyzi az ember...

Bisztriczán a falnak dől, ajkát lebiggyeszti.

—Szexuális Háry Jánosok! Szexuális Háry Jánosok! Hazudoznak... hazudoznak...

Kelemen: — Hazudik a nagyapja, Bisztriczán! Nem volt mindenki pravoszláv hitűből kitért görög katolikus „szent”, aki azonban mégse papnak megy, hanem ügyvédnek, ám ahelyett, hogy a delikvenseket védené — elmegy politizálni, hogy aztán ő maga is delikvens lehessen! Na ez maga! Hát akkor ne bántsa az én kis szoknyaemlékeimet, nem vétettek azok magának semmit! És ha hazudnék? Bárcsak ez volna ebben a világtörténelemben a legnagyobb hazugság! Most mondja meg! Maga csak majd legyen Szent Ágoston, ha vallomásokat ír, nekem jók lesznek ezek a kis kalandok is! Én nem gyónok meg senkinek. A világ nem érdemli meg az én gyónásomat.

A fal felé fordul.

Tiller szigorú lesz.

—Látja, Bisztriczán!? Maga az egységbontó, mindig maga.

Bisztriczán babonás félelemmel bámul rá.

—Rájönnek és reánk bizonyítják...

Kelemen megvetően fordul meg.

—No és ha ránk bizonyítják? Életfogytiglannál többet úgysem kaphatunk. Mi más fegyverünk volna a nyers erő ellen? Semmi más!

Tiller: — Hányszor megvertek! Ők vajon nem a lelkünket, a méltóságunkat rugdalták volna szét, ha tudják. Jogunk van az önvédelemre. Állatok ellen állatian akár...

Kelemen: — Igen. Más erkölcs vonatkozik ránk, mert *reménytelenek* vagyunk, nekünk mindent szabad.

Tiller: — Még a besúgás is szabad volna. A besúgók gyakorta épp az ilyenekből lesznek. De nekünk ehhez nincs gyomrunk, gusztusunk. Nekünk ez rangon aluli. Hát akkor mi marad? Ez a kis játék, semmi több!

Bisztriczán: — Én akkor is félek.

Tiller: — Kitől, mitől?!

Kelemen: — Hisz reménytelenek vagyunk, reménytelenek!

Tiller: — Kitől, Bisztriczán? Kitől?

Bisztriczán: — Istentől félek, doktor úr, az Úristentől félek.

Kelemen: — A Jóisten lehetne jobb is, mint ahogy mi is lehetnénk rosszabbak. Ha az őrmesterek lelke nem volna jó földje a gyanakvásnak, hiába próbálnánk mi a magot elhinteni. De lelkük a legjobb talaj. Én nem sajnálom őket. Mert én reménytelen vagyok...

Bisztriczán: — És ők nem? Isten teremtményei ők is.

Tiller: — Bisztriczán úr, úgy látszik, maga hamarabb akar szabadulni. Figyelmeztetem, ügyvéd úr, hogy hiába árulna el bennünket. Egészen hiába. Mondhatni: fölöslegesen.

A doktor visszamegy a szobájába.

Bekulcsolja a belső ajtót, köpenyét az ablakra teríti.

—Elsötétítés — suttogja —, csak a sziréna hiányzik.

Előveszi a fecskendőt, matraca alól egy ampullát. Karját felemeli.

Halkan beszél.

— Csak a minden ünnepnapokra... ez a jutalom... csak az ünnepnapjaimra tartson ki... amíg még lehetséges ünnep...

12. Kurvák, fehérmájúak

A parancsnok lakása. Az éjjeliszekrényen borosüveg, két pohár. Ottília meztelenül az ágyon, s a hadnagy mellét csókolgatja. Turka lehunyt szemmel tűri, suttog.

—Itt is... ott is...

Ottília ajka lejjebb csúszik.

A hadnagy már öltözködik, Ottília nézi.

—Gyere ide.

—Várj, felöltözöm.

—Most gyere.

A nadrágszíjára bök:

—Csak ezt becsatolom.

—Meg akarom csókolni...

—Mit?

—A nadrágszíjadat.

Odahajol, megcsókolja a lecsüngő csatot.

—Őrült.

Ottília: — Néha... néha azt álmodom, hogy mint rég a keresztényeket az arénába bedobták, az oroszlánok közé, úgy dobnak be engem is a rabok közé... és széttépnek. Ordítva, hempergetve, ordítva tépnek szét *egészen.*

A hadnagy szeme ijedten rebben. Fél is tőle, ám delejezi is.

Csak azt tudja mondani újra:

—Eszelős.

Ottília babonásan suttog.

—A klíma... ilyen a klíma, nem érzed? *A világklíma*... nem érzed?

Pongyolát kap magára, szinte magvető mozdulattal. Felhajt egy pohárral. Félig már részeg. Turka nyers lesz, számára is megmagyarázhatatlan ingerültség vesz rajta erőt. Talán, hogy ő nem érezhet hasonlót, mint ez a nő? Ő csak egy „izélőgép" ennek a nősténynek? Káromkodni van kedve. Mintha e szitok lenne iménti művén a sáros korona. És az önmegvetés.

—Az éghajlatra fogtok mindent, az időjárásra... hogy attól szabadul el bennetek a pokol. Azért loptok, öltök... A föld párolgása, a víz, a

napfény, a levegő, a virág, az a hibás mindenért... azt mondjátok, a szenny *ott kívül* van. Hibáztatjátok a csillagokat... Félek tőletek!

Ottília: — Édes, az őrmesterektől félj, mert ők gyűlölnek benneteket, mert szép, daliás tisztek vagytok, mert másak vagytok, műveltebbek. Gyönyörű ifjúság...

Csókolja a mundért.

Turka: — Kurvák. Fehérmájúak.

Kimegy. Ottília utánakiabál, követelőzőn:

— Üss meg! Édes... édes... Üss meg!

Az ablakon át látszik: a nádas fölött a vörhenyes nap úgy pottyan a sás közé, mint fészekbe egy véres madártojás.

13. Régi, szakadt hintaszékben

Guczujék háza. Bágyadt, őszi nap. Szőlőlugas — már száradó, hulló levelekkel. A férfi egy rongyos hintaszékben ül, sütkérezik. Jön Párászkiva mezítlábosan. Aprókat lép, ahogy szokott.

Guczuj: — Párászka! Hányszor mondtam, ne járj mezítláb.

Párászkiva: — Még meleg az idő...

Guczuj: — Nem azért. Maholnap olyan leszel, mint Mica — elneveti magát. — A bolond lány. Őrmesterné vagy te, vagy micsoda?

Az asszony keze a szakadt hintaszékre téved.

—Ezt is meg kéne fódozzam.

—Jó vót az úrnak is így, aki itthagyta. Így, azt mongyák, módisabb. Új csizmát csak újgazdag visel, azt mondta ez a piszok hadnagy.

Párászka a lépcsőre rogyik.

—Semmi se a mienk.

—Hogyhogy nem?

—A ház, a kert, a tehén... ez a szék. Semmi.

—Hát ki veheti el tőlünk? Senki!

—Az isten mindig elveheti.

—El. Csak előbb legyen! Előbb szülessen meg az Öregisten, s csak aztán rekviráljon!

—Üsd be a szád! — az asszony ijedten vet keresztet.

Meglátják az úton a Fanariásék felől szaporázó hadnagyot.

—Mit bámulod? Tán még nem láttad?

Az asszony megfordul.

—Te vagy a bolond... — besiet a házba.

—Hát persze, hogy az vagyok — morogja. — Ilyen hűség nincs még egy a földön.

Magára most talán még büszkébb, mint asszonyára. Ez a hűség az ő műve. Az ő képességéből támadt. Hogy is fogalmazhatná meg?

Ő csak érzi, ha ugyan érzi.

14. A pipás kép

Bondor lopakodva megy saját háza felé. Nézi a kopott gyékény lábtörlőt. Lenyomja a kilincset, belép, sötét van. Gyufát gyújt. Bemegy a hálószobába. Vilma nincs sehol. Bondor arca komor. Ugyanolyan nesztelenül megy el. A hadnagy háza felé. Sötét és csend fogadja. Megy visszafelé. Leontina világos ablakán a nő árnyéka. Mintha ülne, jobb ökle le s föl jár. Bondor az ajtó felé kerül. Lenyomja a kilincset. Enged. Az asszony mozsárban cukrot tör. A mozsár a széken, térdei között. Bondor most már nem csodálkozik, hogy az árnyjáték ismét csak becsapta. A fontos, hogy valamit felébresztett benne: ennyi volt a dolga. A kihívása volt az érték, ami megmozdítja a közömbös erőt. Sem Bondor, s tán senki más nem tudhatja itt: minden mozdulatuk, tettük másoknak többet jelenthet, mint nekik.

Az értelmező világnak.

Szó nélkül az asszonyhoz lép hát, kiveszi kezéből a mozsártörőt, a mozsarat, ő maga ül a székre, ölébe ülteti Leontinát.

—Az urad elutazott?

—A kamionnal. Meg csónakkal. Lisztért mentek. Reggel kell, hogy jöjjön. Várj, oltsam el a villanyt...

—Hagyd... hagyd...

Leontina tekintete a kredencre, Sztálin pipás képére vetődik. Odanyúl, megfordítja; Bondor az izgatott „ügyködéstől" észre sem veszi ezt a talán igen fontos mozdulatot, melyet szeme elől a ritmus eltakar.

15. Nyíltan, hogy ne élvezd annyira

Kora hajnal. Ottília levelet ír az ablak mellett. Kinéz. Bondor jön az úton. Hirtelen lehajol az árokhoz: megmossa kezét. Fűcsomóval törli, továbbsiet. Ottília összeráncolt szemöldökkel nyitja ki az ablakot, utánabámul. Becsukja. Ismét leül. Férjének tompa hangját hallja.

—Életem!

Gyorsan eldugja a levelet.

— Mi történt?

Jön ásítozva — pizsamában — Fanariás.

—Hülyeségeket álmodtam.

—Annyi baj legyen.

—Hogy Turka ki akarta adni az utadat, és én megfenyegettem, hogy lelövöm. Háttal álltunk egymásnak, mint párbajozók a filmekben. Elindultunk, aztán megfordultam és...

—Nem vagyok kíváncsi rá!

—Hiszen nem haltam meg — mosolyog. — Nem látod? Én győztem.

—Mit akarsz ezzel mondani?.

—Semmit.

—Mégis?

—Csak annyit, hogy tényleg megharagudnék rá, ha veled gonoszul bánna. Nagyon felbosszantana — hangjában burkolt, de erős fenyegetés.

—Semmi okod rá! Minden rendben.

—Jó. De szólsz, ha baj van.

—Miért érdekel?

—Hát nem engem sért, ha a nejemet visszautasítja valaki? Mintha az ízlésemet vonná kétségbe. A választásomat. Ezt sose bocsátanám meg.

Közben előkészíti a kávét.

—Inkább azt akarod, hogy neked mindenki le legyen kötelezve. Ki így, ki úgy. Minden szál a kezedbe fusson, hogy azt tégy velük, amit szeretnél.

—Ostoba vagy, életem. Ej, a manóba is! Hogy nem érted meg: az őrmesterek tőlem függetlenül kergülnek meg! És feleségeik pláne! Tán én adok be valami *üzekedőport* nekik?

—Nem. De neked jól jön az egész.

Ő teszi oda főni a kávét egy viharvert rezsóra. (Tán ezt is „örökölték”?)

—Te mindent tudsz róluk, ők szinte semmit rólad. Így uralod őket.

—Ők talán nem tudják, hogy engem is felszarvaznak?

—A te beleegyezéseddel tudják. Ez is a fölényed!

—Inkább valld be, hogy mert nem kell titkolóznod előttem — nem esik olyan jól. Valld csak be, nem sértődöm meg érte. Ha lopva mennél s jönnél, édesebb lenne... mi? De így, hogy én küldelek, unod! — Fanariás zsilettpengéket szed elő, vizsgálgatja őket.

—Tényleg. Miért engeded?

—Hogy ne essék olyan jól, életem. Ha te magadtól mennél és lopva, neked is gyönyörűség volna, de ha én küldelek: olykor nehéz kötelesség! Nyíltan hát, hogy ne élvezd annyira!

—Szörnyeteg — hangjában semmi változás: megállapít, békésen, nyu-

godtan. — Az altisztjeid lenéznek miattam. Meg kéne szabadulnod tőlem. Nem találod úgy?

—Tévedsz. Az altisztjeim felnéznek rám, mert erősnek látnak.

—Erősnek, egy felszarvazottat...

—Erősnek azt, aki szembenéz azzal, hogy felszarvazzák, sőt ő akarja így. Altisztjeim igenis rokonszenveznek velem.

—Veled? Ugyan miért? Egyetlen közös lakomát se rendeztél velük. Pedig elvárták volna. Hát akkor miért szeretnének?

—Mert hasonlítok rájuk! Együtt vagyunk kárvallottak, felszarvazottak, életem. Azért! Jöhetne ide bármiféle kontroll onnan föntről: ezek némák volnának, mint a sír. Tudnák: ha engem védnek, önmagukat védik. Úgyhogy te csak a hadnagyod alsójára vigyázz s az őrmesternék szurtos bugyijára, mert azzal a te finom csipkés nadrágocskád nem mindig veszi fel a versenyt!

Kimegy. Ottília piheg, még nem döntötte el: érdemes-e sírni.

16. A felszarvazás filozófiája (avagy a telepi polihisztor)

A kórház. Tiller úgy jár-kel kis szobájában a kötszerek, orvosságos üvegek között, mint aki csodálatos laboratóriumnak érzi e tenyérnyi helyet, a függetlenség *ad hoc* szigetének, de amely akár az örökkévalóig is fenntartható, ha kellően ügyeskedik.

Már egyre messzebb a nyár.

A szellőzőablakon a homokpuszták szívós virágai küldték ide vattapihéiket. Mintha tudnák, hogy jó címre jönnek — gondolhatta volna a doktor, s talán gondolta is.

E reggelen maga Fanariás közeleg.

—Hát ez mit akarhat? — dünnyögi Tiller.

A parancsnok szó nélkül húzza elő zsebéből a lapos üveget, s két vizespohárba tölt vagy másfél-másfél ujjnyit.

—Én egy kicsit gyenge vagyok ehhez az erőshöz — mentegetődzik a púpos.

Fanariás: — Mikor vallattam én magát efféle módszerekkel? És egyáltalán? Megmondaná?

—Soha — és ez így volt igaz.

—Elnézem magát, doktorom. Nagy tudású ember. Valóságos polihisztor. A telep polihisztora! Sőt, szerintem a szigeté. Minden városnak van egy-egy ilyenje. Mindent tud a hely történelméről, földrajzáról. Az én szülővárosomnak is volt. Meg is becsülte mindenki. Úgy hiszem, magát

is. Elvégre mindene megvan, ami e tájakon lehetséges. Hogy nem utazik tudós konferenciákra, nyugat felé? Megsúgom: a kinti kollégái sem. Sőt őket olykor perbe fogják. Nem hallott róluk?

—Nem — válaszolja kurtán Tiller. Meglehet, nem mond igazat.

—Igyék csak nyugodtan. Nem ezért jöttem.

Koccint. A doktor a pálinkába csak nyelve hegyét mártja.

—Igazán kíváncsi vagyok, őrnagy úr.

—Maga akár szerzetes is lehetne a hegyekben, ott valahol messze. Azt hiszi, az könnyebb volna? Ott még asszonyt se látna.

—Nem érdekelnek az asszonyok.

—Tudom.

—Honnan tudja?

—Maga gyűlöli a nőket, Tiller, nem igaz?

—Nem vagyok homoszexuális, ha arra gondol.

—No és, ha az? Vannak nagyon rendes buzeránsok is. Kiváló koponyák. Kötelességtudók. Szeretik szülőanyjukat, sőt, jobban, mint a „normálisak". Így kompenzálják az unokahiányt. Amit elvett tőlük a természet, hogy szaporíthassák a halandók számát, azt ők visszafizetik munkával, alkotással. Igazán derék társaság.

—Akkor sem vagyok pederaszta!

—Nem is azért jöttem.

—Hát?

—Az előbbi témához még csak annyit: a homoszexuálisok Hitlert is körülvették. Tudja, miért?

—Nem.

—Mert minden diktatúrában, totális diktatúrában van valami nagyvonalúság. Kicsire nem adunk: a cél szentesíti az eszközt, s az eszközök használóinak jellemét ugyancsak. Ezért a megbélyegzettek mindig a nagyvonalú társaságokat keresik. A művészeket, filozófusokat, az előítélet nélküli egyéniséget, az elnyomott asszonyok világát. Olvasta maga a Bibliát? Hogyne olvasta volna! Akkor láthatta: az őskeresztények közt mennyi volt az asszony. Emancipálódni akartak, akár a középkori boszorkányok is. A nagyvonalúság keresése: ez jellemző mindazokra, akik kilógnak a világ rendjének sorából.

—Nem értem, uram, hova akar...

—Nos: maga gyűlöli a nőket. Meg mernék rá esküdni, hogy életében nagyon kevés nőügye volt.

—Pontosan kettő.

—No látja. De maga mégis félelmetesen ért a nőkhöz. Jobban mint én, aki pedig elég virgonc tisztecske voltam. Mondja, van női impotencia is?

—Inkább közöny vagy frigiditás. De honnan veszi a parancsnok úr, hogy én értek a nőkhöz? Hisz nincs tapasztalatom, vagy alig...

—Az elejtett megjegyzéseiből... s amilyen tisztelettel néznek magára az asszonyok.

—Ez az orvosnak szól.

—Nem egészen!

—Akitől félünk, márpedig az orvostól tartanak, azt illik tisztelni, mert olyan tudás birtokában van, amivel mi nem rendelkezünk.

Fanariás egy virágpihét pöccint le körmével a pohár széléről.

—Azt mondja meg nekem: mi ez az ostoba előítélet a férfiakban, de még a nőkben is, a felszarvazott emberek iránt?

Kis csend támad.

—Azt hiszem... legalábbis én... szóval... aki nejét nem tudja megregulázni, az iránt a másféle bizalom is megrendül. Azt hiszik, vaksi, együgyű, impotens... papucsférj. Vagyis: a férfi uralomra termett, és az ilyenből éppen ez hiányzik, ősi patriarchális szemlélet ez. Hogy is tudna egy nagyobb közösséget vezetni az, aki már egy fehércseléddel sem tud istenesen elbánni? A felszarvazó pedig — legyen akármilyen ostoba ember — elégtételt érez, hogy a kiváló férfit felszarvazta. E bosszú, mintha egyenlővé tenné, pedig nem!

—Tudja, hogy honnan jön a kifejezés? A felszarvazás? Mert fogalmam sincs, de érdekel. Röhögni akarok a világon, érti? Mit tehetnék?

—Három feltevésem van. Afféle délibáboskodás. Én a nyelvészetben dilettáns vagyok. — Nem lehet tudni, mennyire komolyan beszél. — Az egyik: a vadásznyelvből jöhet. Az őzsutára ráugrik a bak, vagyis így a sutának is szarva lesz. A másik: lehet, az *első éjszaka jogától*... a középkorban, vagy tán régebbről is. A *ius primae noctis* előírja, hogy különösen a jobbágy alattvaló ifjú feleségével a gróf vagy a báró hálja el a nászt. Namármost a bárók, grófok, hercegek *koronás* címerűek. A *cornum* latinul többek között szarvat jelent. A *corona* pedig koronát. A két szó rokon szemlélete nagyjából ugyanaz. A *felkoronázott* jobbágy tehát *felszarvazottat* jelent. A jobbágylány, sőt a férje fejére korona kerül a nászéjszakán, lévén a koronás úr fölül.

—Ez is komikus. És a harmadik?

—Ez a legvalószínűbb. Az ókorban, talán később is, bizonyos népcsoportoknál szokás volt, hogy a szüzességet szükségtelen rossznak fogják föl. Ezért papok vagy varázslók *kecskeszarvval* tüntették el a *hyment,* vagyis a szűzhártyát, nem pedig egyébbel. Legalábbis a külvilágnak erről számoltak be.

—Tehát, ha egy tábornok felesége lefekszik egy őrnaggyal, ez nem jelent *felkoronázást,* hiszen rangon aluli a megcsalatás, nemde?

—Ezek szerint...

—Vagy ha a harmadik az igazi magyarázat: akkor a szűztelenítő kecskeszarv egy egészen *közömbös* jószág, holt anyag, semmiféle családi, va-

gyoni joga nincs, olyan, akár a maga ollója vagy szikéje, csipesze, tehát túl esik az erkölcsi és vagyoni ítéletek birodalmán.

—Minden bizonnyal.

—Tehát nincs benne semmi szégyen. Nem veszélyes.

—Hogyha a „csalás" mindkét fél, mind az úgymond „megcsalt", mind a „csaló" kölcsönös hasznára, előnyére válik. Sőt, voltak népek, s tán ma is vannak, ahol a vendégség együtt jár azzal, hogy nejüket vagy lányukat egy éjszakára felajánlják a békesség és barátság nevében. Visszautasítani halálos sértés, mert így az idegen a szépségeszményüket kérdőjelezi meg. A kiválasztó ízlést. A hagyomány bölcsességét. S így az idegen sosem lehet barátjuk, családtag meg pláne.

Fanariás feláll.

—Megkérhetem valamire?

—Tessék.

—Amikor legközelebb a nejemhez megy bármilyen nátha ügyében, csevegjen csak neki erről az utóbbiról. Ő ugyanis nem akarja megérteni, hogy nékem elveim vannak. Maga szinte szó szerint ezt fogalmazta meg. Nos, megtenné nekem?

—Nagyon szívesen, parancsnok úr.

—Cserébe, ha maga bajba jutna, számíthat rám. — Hirtelen a szemébe néz. — Valóban csak két nője lett volna?

—Szavamra, uram. De erről nem szívesen beszélnék.

—No ne is. Én megértem magát...

—Téved, ha a púpomra gondol. Illetve: a nők elfelejtették volna, csak én nem tudtam elfelejteni, hogy ők látják. Jago azért volt zseniális intrikus, mert tudta: a kétely, amit Othello szívébe csepegtet, erjeszteni kezdi az indulatokat. Mert a velencei mór már régóta tudta, hogy barna a bőre, látta a tükörben, s azt is látta, hogy Desdemona fehér s tán szőke is. Tehát Jago annak a kételynek a fundamentumára építette cselszövését, ami Othellóban már eleve adva volt. Ezért sikerülhetett a terve. Ugyan mi történnék, ha valaki azt mondja Einsteinnek: Uram, ön nem értheti meg a valószínűség-számítást... A tudós nagyot nevet. De ha valaki így szól hozzá: Uram, ön nem érti meg, hogy a természetben semmi sem meghatározott — akkor ettől nagyon ideges lesz. De mondjuk, így válaszol a provokátornak: Isten van, márpedig ha van, akkor Isten mindent meghatározott, eldöntötte előre, hogy milyen úton haladjanak a dolgok... Nos, tegyük fel, saját válaszától egy kicsit megnyugodott Einstein lelke. De ha a konok kihívó így replikázik: Tegyük fel, Isten van, ám ha van, minden döntése titok, különben nem lehetne Isten; és ha döntése titok, akkor az is titok, hogy előre eldöntötte-e vajon minden dolognak az útirányát, célját, vagy pedig nem. Nos, erre a derék és zseniális tudós ismét zavarba jött volna. A praktikus szellem, amije neki volt, nem tud túllépni önma-

gán. Csak a végtelen szeszély vagy a szeszély végtelenje vagy a fanatizmus legfantáziásabb módjai képesek ilyet cselekedni.

Elhallgat.

—Én nem vagyok zsidó, ha arra gondol. Tehát nem azért említettem Einsteint. Német nevű magyar vagyok. Az én családom nem a Habsburgok idejében jött e történelmi tájra. Erre apám mindig büszke volt. Ő úgy lett magyar, hogy megszeretett egy kultúrát, egy temperamentumot.

—Én meg egy görög nevű mindegy, hogy micsoda vagyok. Ezen ne vesszünk össze. Ilyen szinten már nem érdemes, Tiller úr. Különben is internacionalista vagyok. Köszönöm ezt a dolgot.

Fanariás elmegy.

Tiller nyugtalanul néz utána.

—Dehogyisnem fáj neked az a *koronázás*. Minél jobban bizonygatod, hogy nem, annál inkább sajog. Van valami, ami egészen közönséges és mindennapi: egy nő, aki rád van utalva, és mégsincs rajta hatalmad.

17. Leontina néma

Itt a szorgos villanyfáknak jó dolguk van. Az éberség világíttatja őket szinte éjjel-nappal.

Az utcán Micáék felől ballag Bukatár. Egy alakot vesz észre kijönni háza kapuján. Lehúzódik a kerítés mellé. Felismeri Bondort, aki a barakktábor felé siet. Bukatár szinte futva indul az ajtó felé. Leontina majdnem derékig felhúzott pendellyel a konyhában ül, maga elé bámul. Gyorsan lerántja a szoknyát. Bukatár szó nélkül ütlegeli. Az asszony pisszenés nélkül tűri a verést. Az ura abbahagyja.

— Én lopok neked... érted... lopok... hogy ha elkerülünk innen, legyen, és te... te... ringyó! És épp ezzel... épp ezzel... ezzel a falusival, te, ezzel a falusival...

Benyomja a nő fejét a moslékos dézsába, amely úgy bugyborékol, mint a mocsár. Elengedi az asszony fejét, kinek arcán végigcsurog a moslék. Leontina néma, mint a Vesta-szüzek ballagása a Capotolium dombján alkonyatkor.

18. Az ellenzék lapja (és egy fabula)

A parancsnoki irodában a borostás arcú Turka építkezési grafikont rajzol a telep védelmi rendszeréről. Jól látható arcán az undor. Belép a borbély.

—Elnézést, hogy rablom drága idejét, hadnagy úr, de mióta várom, hogy jöjjön szépítkezni? Nem fogják szeretni a lányok.

—Mikor hagyja már abba idétlenkedéseit, megmondaná? — nem néz rá.

A borbély nagyon sértődött arcot vág. Ehhez a hanghoz ő itt nem szokott hozzá.

—Én abba is hagyhatom. De akkor... — hirtelen elhallgat.

Turka felnéz.

—De akkor?

—Nincs többé *Telepi Híradó.*

—Miféle *Telepi Híradó?*

—Hát a borbély és fodrász újságja, ami arról mesél, amiről a faliújság hallgat. Mert itt a faliújság a hivatalos orgánum, de a műhelyemben megjelenő — nyelve hegyére bök — *Telepi Híradó* viszont egy ellenzéki újság, mely okulására szolgálhat a tisztelt vezetőségnek is. Besegít neki. Műhelyembe minden befut, mert ott a találkozás és gyülekezés szabadságát nem tiltják, azért nem is feltűnő semmiféle csoportosulás. Látogassa műhelyünket, hadnagy úr!

Turka végül is elmosolyodik.

—És mit ír a mai szám?

—Hogy van egy *új álomkirályfi,* akire borzasztóan haragszanak a közönséges katonák. Az altiszt urak. Megfojtanák egy kanál vízben.

—Neveket!

—Nem, nem! Neveket nem ír. De — közöl viszont egy tanítómesét.

—Mifélét? — ismét a grafikont babrálja.

A borbély ujjain számolván a változatokat, önmaga számára is szájbarágósan fejti ki. Menet közben kell megértenie.

—Míg Pálnak van hova elvetnie magjait, mondjuk, Péter birtokára, s amíg Péternek is van hova beraknia búzáját, mondjuk Laci hombárjába, és míg Lacinak is van hova, teszem azt, a Sanyó hombárjába, Sanyó pedig közben a Pál földjébe veti, addig nagyobb baj nem adódhat, csak kisebb torzsalkodás. Nagyobb baj csak akkor lesz, ha közülük akár egynek is nincs kinek a földjébe vetni vagy a hombárjába rakni magjait, saját földjét vagy hombárját viszont elvette más. Még az sem baj, hogy ha (teszem azt) Sanyónak van hombárja, de nincs búzája, van földje, de nincs

mit belé vetni, sőt annál jobb, mert erre mindig akad vállalkozó. De mondom, ha egyszer valakinek van búzája, van hombárja, de a hombárját más veszi el, és neki nincs hova vetni vagy lerakodni, akkor hát baj lesz. Na, viszlát.

Kimegy. Turka csak bámul.

19. Ottília győz

Ottília az ósdi fürdőszobában a zuhanyzó alatt. Nehezen zárja el a csapot.

—Ezek a régi uraságok... — dünnyögi.

Megtörölközik, pongyolát kap magára, s hajat szárít az ablak mellett. Kint az úton meglátja Bukatárt elsietni. Utána sziszeg.

—Melyik hombárba viszed a búzádat, Bukatár? A városi hombárba vagy a Mica földjébe veted?

Megjelenik Guczuj is: utána két rab húz kéziszekeret. Rajta kukoricacsövek.

—Na, ha tőled veszik el a hombárodat vagy a földedet, akkor kő kövön nem marad. Neked nem lesz vetőfölded...

Kopogtatnak.

—Gyere!

A borbély lép be.

—Te vagy az? Már vissza is jöttél?

A borbély földre süti szemét: az asszony pongyolája eléggé nyiladozós.

—Elmondtad néki a fabulát?

—El.

—Mit mondott?

—Azt hiszem, meg se értette, mint ahogy én is csak félig — nemigen mond igazat, talán a nyulat szeretné kiugratni a bokorból. — Én is csak bemagoltam ezt a sok *vetőmagot*.

Ottília elengedi a borbély szellemeskedését. Közben tovább szárítja a haját. A csapongó szálakat figyeli.

—És ha rosszul mondtad el neki?

—Valamit azért csak kapiskáltam én. De a hadnagy úr vállat vont... A grafikont bámulta...

—És te meg mit bámulsz, orcátlanja? Mit? — tenyerével üti a borbély hátát. Pongyolája még jobban szétnyílik. A borbély menekültében megbotlik egy székben, térdre esik. Feje szinte egy magasságba kerül Ottília ölével. A fodrász szeme lesunyva. Az asszony egy pillanatig dermedten áll, már-már hasán érzi a borbély forró leheletét. Ottília homloka verej-

ték, talán a rozzant hajszárítótól is. Rikácsol egy emberfelettit, mint aki a kísértést akarja elűzni a pongyola rózsáitól egyre távolabbra.

—Takarodj innen, takarodj!

A borbély kirohan. Ottília lihegve az ablakhoz támolyog, csuklója is belereccsen, olyan erővel nyitja ki. Pongyolájával ledörzsöli hasáról a vízharmat cseppjeit, mintha utálkozna tőlük, mintha valóban történt volna valami. Rásuttog az ablaküvegre, így nyoma is marad.

—Szeretlek, nagyon szeretlek, János, ha most győzni tudtam...

Folyik a könnye, mint ablakon a pára.

20. Elvarázsolt királylány szép, hosszú combjai

Az udvaron átmegy Fanariás. Az iroda felé tart. Belép. A hadnagy még mindig a grafikonnal bajlódik..

—Igaz, hogy bekenték szarral az ablakát?

—Igaz — a hadnagy nem néz rá.

—Mondtam magának, hogy vigyázzon. Mondtam, hogy óvakodjék az őrmesterektől.

Leül. Zsebéből celofánzacskóba csomagolt nagy mocsári békát húz elő. A dermedt jószágot egy üvegbura alá helyezi.

—Hát nem pont olyan, mint Tiller doktor?

—De — a hadnagy tovább dolgozik, legalábbis úgy tesz.

—Szeretem a békákat. Akarok egy nagy tanulmányt írni az egész lápvilág békafajtáiról. Látja, ez a katonabéka, tájnéven kecskebéka. Szereti a békacombot?

—Nem.

—Kár. Már csak azért is rokonszenvezek velük, mert nem tudhatom, melyik bőrébe bújt az elvarázsolt királylány. Hát inkább mindet szeretem, nehogy bakot lőjek. Békává varázsolt királylány... Tiszta lélekvándorlás! Maga hisz benne?

—Nem.

—Ma nem túl beszédes.

—Nem.

—Néha azt hiszem, a lélekvándorlás arra int bennünket, hogy *mindenkiből lehet még minden.* Emberből állat, állatból ember, fű, fa, virág. A változatosság szabadság; vagy nem? Ej, mindegy! Az embernek nincs jelleme, hadnagy! Erre figyelmeztet a lélekvándorlás tana. Hogy erkölcsileg semleges, sőt közömbös anyagból vagyunk. Beleköltözik a lelkünk halál után, mondjuk, egy ilyen békába. Egy nőstény békába... és ilyen

szép, hosszú combunk lesz. Na mit szól? Nagy vigasz! A másik, a női nem léte is megadatik nekünk. A másik nem élvezetei.

A hadnagy hallgat.

—Igen, mindenkiből minden lehet még. És ez nagyon érdekes kísérlet. Erényes szűzből repedt sarkú ribanc. Prófétából bérgyilkos. Így legalább nem nyomasztja lelkünket, hogy vannak felsőbb rendű emberek... fajok... osztályok... Micsoda bunkóság! Munkás, paraszt, értelmiség? Ha verik őket, mind jajgatnak. Hogy az egyik kevésbé, mint a másik? Az élet szoktatta őket így vagy úgy. Történelmi tréning. Azt hiszi talán, hogy maga jellembajnok? Amiért azt az idős írót nem akarta megverni vagy megveretni? Nem a jóság, nem a jelleme fogta le a kezét. Egyszerűen az apjára emlékeztette vagy kedvenc öreg professzorára a gimnáziumban. És arra gondolt: majd maga is lesz ilyen koros, s akkor magának is jól jön egy ifjú tiszt, aki nem hagyja megveretni.

A hadnagy kitör.

—Az én apám bányász! Arra tanított, hogy még az iskolában se verekedjem.

—Szektás volt az öregúr... — a békát vizsgálgatva állapítja meg.

—Nem volt szektás, csak váján.

—A bányászok mind babonásak. Hajszálon függ az életük. Hisznek a szerencsében, miegymás. Csupa misztikus dolog. A bányászok nem a dialektikus materializmus professzorai, de szenet termelni kiváló erők.

A másik feláll.

—Mondtam magának, Turka — vált szaván az őrnagy —, mondtam: ezek az őrmesterek a rabok társaságát remekül élvezik, miközben minket halálosan gyűlölnek. Nekik a rab, legyen akár exminiszter vagy volt követ, azt mondja: Igenis, őrmester úr, meglesz, őrmester úr! De nekünk az őrmesterek mondják: Igenis, őrnagy elvtárs, meglesz, őrnagy elvtárs. Hát ezért. Előttük *imponálhatnak,* előttünk nem. Szívesebben vernének minket, mint a rabokat. Sőt lehet, hogy amikor őket verik, a mi arcunkat képzelik oda, a mi seggünket...

Kisvártatva:

—Itt nincs titok. Itt mindenkinek „közkincs" az élete.

Kis csend ereszkedik alá.

Turka Fanariás szemébe mered.

—S az asszonyaik?

—Mi van az asszonyaikkal?

—Ők kire haragusznak? Ők is miránk?

—Nem! Ők a világra, az életre, a sorsra, hogy idehozták őket. És persze férjeikre, hogy csak *ennyit* tudtak nekik biztosítani ezek a primitív pofák. Hát bosszút állnak rajtuk. Felszarvazzák őket. Kényes lélek az asszonyé! Hiszen ki látja őt itt a rabokon kívül? Ki látja az új ruháját? Se

templom, se színház, se bálterem! Még mozi sincs... Csak töltés. Mező. Láp. Most képzelje el, egy ilyen asszony elutazik a városba, ahol viszonylag minden normális mederben folyik. Lógó orral jön haza. Mi bajod, kérdi a férj. Engem a rabok pillantása elkapatott. Mint egy istennőre, úgy néztek itt rám. Ott rám se hederített senki, mert a városban nagy a konkurencia. Más a mérce! Elrontott életek... Elkapatott asszonyok... A *nagy piacon* nem állják meg a helyüket. Dilettánsok! Szóval szegényeket a rabokon kívül csak mi látjuk. Hát csoda, ha annyi nyereg kerül rájuk. De van azért *tabuasszony* is. Aki valóban ártatlan.

—Ugyan!

—Ott van például a Guczuj felesége. Olyan, mint egy szent asszony, egy ikonról lépett le mezítláb.

—Mind kurva, egytől egyig. Tisztelet a kivételnek, persze! — sietve teszi hozzá.

—Ne igyék annyit, hadnagy. Egyszer elveszti a fejét, rámászik Guczujnéra és meglesz a baj. Itt valami kialakult, valami enyhe biztonság, egyensúly, amiből túl nagy galiba nem lehet. Maga a *jövevény,* az új elemnek be kell hát tartania a játékszabályt! Hasonuljon! Hogy belterjes legyen az ügy. Ki-ki kapja meg a maga koncát. Minden szennyes a nagy családban maradjon. Hiszen egymás levében fövünk. Mintha egymás után ennénk ugyanabból a csajkából azonos kanállal. Valamiként mindmind vérfertőzők vagyunk. Szellemi incesztus is, persze... — kis szünetet tart, szinte atyai szánalommal mondja: — És maga is gyenge jellem, Turka.

—Én?

—Igen, maga. A hús ördögének, ahogy a papok mondják, annak nem tud ellenállni. De mind így jönnek ide, mint valami ifjú csődörök, bikák. *Aztán impotenssé válnak valamennyien!* S akkor már szent lesz a béke. Legfönnebb az emlékeiken veszekednek, ki tepert le többet. Pfuj! Én is fiatal szamárcsődörnek tetszhettem valaha a régebben szolgáló férjek szemében. Tudja, milyen pompás őrmesternéim voltak? Egy cigány őrmesterné, mint egy Josephin Baker... vagy az előző parancsnok ifjú, egészen ifjú felesége... Szakasztott Lily Palmer...

Turka szinte csendesen beszél.

—Mindent lerombolna bennem? Hogy ne örvendjek semminek se? Ez végül is az én ifjúságom helye és ideje. Akármilyen is. Itt és most. Nem akarok bölcs lenni, érti? Fiatal akarok lenni. Fiatal.

—Téved! Én csak felvértezem a csalódásra. Szóval az asszonyoknak könnyű, ők megmaradhatnak szép kancáknak, vonzó teheneknek, de mi: csődöröknek, bikáknak aligha. Megöregszünk. Fáradtak, hajszoltak, idegesek leszünk. És aztán békákkal foglalkozunk. Katona létünkre. Katonabékákkal. És az elvarázsolt királylány hosszú combjáról álmodunk,

amely a mienk lesz a másik, a békaéletünkben... A képzeletünket még nem rongyolták szét egészen a feladatok — felemeli fejét. — Miért nem vigyáz az erkölcseire, Turka?

Turka hangjában semmi önsajnálat, inkább diagnózis.

—Itt mintha mindenki elnézne a feleségének mindent... mintha titkos szerződést kötöttek volna. És én gyenge vagyok a kísértésnek ellenállni. Ebben az egyben mindig gyenge voltam...

—Márpedig egyik gyöngeség a másikat szüli, Turka! Legyen erkölcsös!

—Magának mi az erkölcs?

—Az, hogy rangon alul semmit se adni! Azt hiszi, az őrmesterek hagynák, hogy valamelyik paraszt a faluból vagy egy sorkatona járjon a nejükhöz! A másik őrmestert még csak elnézik valahogy, fogcsikorgatva és elverve az asszonyt. A hadnagyot is elnézik. Persze legszívesebben mindegyik a parancsnokot szeretné asszonyához. Az előkelő szerető a felszarvazott férj rangját emeli. Van ezeknek méltóságérzetük. Mint ahogy a parancsnoknak is van. Csakhogy vélem *itt* bezárul a rangsor. Ide ezredes vagy tábornok le nem jön. Én kit akarjak Ottília oldalára? Marad a helyettesem. Igen... Erre akartam már az elején felhívni a figyelmét. A maga és az Ottília érdekében egyaránt. Ha ő jól érzi magát a maga társaságában, az nekem is nagyon jó. És akkor én magát is kedvelem. De ha nem... rosszban leszünk, Turka.

Kicsit tréfás, de valójában alattomos fenyegetés bujkál szavaiban.

—Legyen hát hűséges a választottjához, hadnagy elvtárs. És akkor Ottília nagyon hálás tud lenni érte. Nem tapasztalta még?

Csendfüggöny. Fanariás beszédkényszere újra felszínre tör.

—Ő nagyon szeret engem. Én is őt. Ha maga megbecsüli Ottíliát, *engem becsül meg,* érti? Ezt a kurva életemet... a harcomat! Érte és a világért!

Szeme homályos.

A csend peregni kezd, mint a homokóra.

Turka: — Hogy lehetne innen elkerülni?

Fanariás: — Bilincsben. Vagy...

—Vagy?

—Hullaszállítón — kis szünetet tart, más hangon: — Ma miért nem ment ki a rabokkal?

Turka úgy tesz, mintha nem hallotta volna.

—Csak tudnám, mi a titka?

—Kinek? Minek?

—Annak, hogy maguk... valamennyien belenyugodtak ebbe az egészbe.

—Turka! Itt mindennél nagyobb szükség van asszonyainkra. Ó, nem a főzés miatt! Ők itt a gyöngédség jelképei. Ők a *mi világunkból* jöttek ve-

lünk. Az emlékeinket hordozzák. Tehát nem engedhetjük vissza őket. De az asszonyok vére itt furcsa módon megbolondul. És csak így nyugszanak meg... és velük együtt mi is. Végül is: egyikük sem éppen lábtörlő, ami elkopik. Mit tehetnénk? Hát élünk... S talán majd egyszer: megírjuk emlékiratainkat. És kiadják sok-sok példányban, és az emberek elkapkodják. Mert őszinték leszünk benne, és az emberségünket hangoztatjuk. Hogy mi nem tehettünk semmiről... Nem tudtunk a disznóságról. De addig is, amíg az az idő eljön, én inkább a békákról írok. Ők itt a legszimpatikusabbak — a béka álmosan pislog. — Nem épp olyan, mint Tiller doktor?

A hadnagy hirtelen felnéz, mintha erről jutna eszébe.

—Az orvosperben mi újság?

—Moszkvát meg pláne hagyja. Ez még Guczujnál is veszélyesebb. Pedig ő se kutya. Ezek itt mind fenegyerekek voltak. Különös kegyetlenség, ilyesmik. Azért helyezték őket ide. Ez itt *rehabilitációs munka,* maga csak tudja. Ezen a szigeten Ottília az egyetlen igazán szabad ember. És tudja, miért? Mert én akarom, hogy szabad legyen. Legalább ő... És ő magát is szabaddá tudja tenni. De csak ha hűséges lesz hozzá. Tehát két dologtól kell itt óvakodni: a Guczujnéktól, ők *törékenyek,* erkölcsi fragilitás ez, és az efféle nagy pörök hírétől, mert ez az elefánterő, és persze „bőr" is... Éljük a magunk, itteni életét, hadnagyom. No, iszik? — előveszi az üveget.

Turka hirtelen szinte eszelősen kezdi összegyűrni a grafikont. Valósággal papírlabdát csinál belőle.

—Mi van magával?

—Mire való ez a grafikon? A védelmi berendezésről... Hazugság! Formalitás!

—Sokat iszik, hadnagy, túl sokat.

—Ki tudná átúszni ezt a folyót, majd a part mentén a tengert? A törökökig, a görögökig: ki? Erre pedig hány és hány *baráti* határ, ahonnan visszatoloncolnak. Minek hát e grafikon, minek, amikor innen nem tud megszökni senki, soha... soha!

—Tehát végiggondolta az egészet? A tengeren is túl...

Az őrnagy kitágult szemmel bámul rá, majd az ablakhoz lép.

Szállingózni kezd a hó.

—Íme. Nyakunkon a tél. Állítsa le magát, hadnagyom. *Ebben is* állítsa le. Mi itt valóban kivételezett helyzetben vagyunk. Nem fúr meg senki, nem irigyli el tőlünk senki ezt a szigetet. A szúnyogokat... a homokot... A folyóágakat. Mi itt olyasmiért is káromkodhatunk, amiért a megyénél vagy pláne a fővárosban *„fej- és jószágvesztés"* járna. Mert nekünk ez a szabadszájúság a bérpótlékunk, hadnagy. Igen, nekünk a szabadság semmi más, mint létünk bérpótléka, bérkiegészítés. Ez mind igaz. De azért mi sem feszíthetjük a húrt a végtelenségig. Nem bizony.

A piszkos függönyt még jobban elhúzza, hogy lássa a havazást.

—Milyen fehér lesz itt minden nemsokára. Megjön a tél. Ilyenkor kotlóstyúkok lesznek még a férfiak is. Egész nap otthon ülnek, kártyáznak, csak ritkán mennek el hosszabb időre. A tél a műveltség ideje! A kultúráé! — hangja egyre gúnyosabb, Turka arca merev. — Ne higgye, hogy maga itt a sziget Don Juanja! Vagy a dunai Casanova. Legfönnebb Casanova-pótlék, mint ahogy a cikória pótolja a kávét!

—A mocsári Kékszakállt se feledje!

—Köszönöm, hogy kiegészített. Szóval, jól jegyezze meg: télen a tettenérés veszélye nagyobb — hangja dünnyögésbe vált. — Micsoda hó lesz, micsoda hó... Ilyenkor a békák, az elvarázsolt királylányok is téli álmukat alusszák. És tavasszal milyen virgoncak lesznek, majd meglátja, Turka.

21. Farkasordító

Már kövér a tél. Farkasordító hideg. Ott messze végtelennek tetszik a jég. A nádas havas bóbitái riadtan hajlonganak a süvöltő szélben. Egy-egy ritka madár, mint a feldobott kő.

A töltésen sok-sok fekete pont. Rabok. Szerszámaikat cipelik a téli fészerekbe. Foltozott pufajkák, egyujjas kesztyűk, füles sapkák serege. Ropog a hó a csizmák alatt, mint a fegyver. A szél és hó zászlaja alatt vonulnak el valamennyien. A távolból nádi farkas üvöltése száll.

Aztán a zúgás elül.

A töltés tövéből most felemelkedik Mica. Kezében tejeskanna, csuklójához madzaggal apró csomag van kötözve, nehogy elveszítse.

A rabokat bámulta.

Dúdol. Minden mondat monoton.

Szent Karácsony havában
Barmoknak nincs szénája,
Kisjézusnak jászola,
Az embernek gyámola

Egy madár lekoppan a hóra. Verdes, aztán megmered. Éhség és fagyhalál.

— Madárka!

Mica rongyai közt megkeresi a zsebét, odadugja. Megy tovább, míg alakja sötét, mozgó pontját nem *asszimilálja* a moccanatlan csönd és a fehérség.

22. Madárral ijesztő

Kis kéziszánkót húzva a Bukatárék kapuján kilép Leontina. Csúszkál az úton, míg a hadnagy házáig nem ér. Leveszi a szánkóról a csomagot, bemegy. Kopogtat.

—Leontina.

A hadnagy beengedi. Az asszony arca meghőköl.

—Hogy néz ki maga?

Turka bekötött torokkal, borzas hajjal, szakállasan csak áll. Rajta gyűrött, seszínű barhertpizsama. (Nem csíkos.)

—Pálinka, szalonna... teát is hoztam. Kenyere van?

Turka bólint.

—Ez most rum — emeli magasba az üveget Leontina.

A hadnagy már-már elérzékenyülve simítja meg az asszony arcát.

—Jó lány vagy, Leontina.

—Aszongya? — virul fel pirosra csípett arca. — Hízelgő! — s játékosan meglegyinti, persze a levegőt.

—Gyere, melegítselek meg. Hol az urad?

—Bukatár, Bukatár — várja már a hét határ. A városba ment.

—Akkor gyere...

—Várjon, a szánkó a kapu előtt...

—Nincs rajta a neved.

—Ellophatják.

—A farkasok!

De Leontina máris kiment. Kapun belülre húzza. Visszatér.

—Most ugye én is jó vagyok, igaz-e? A férjuramék otthon kuksolnak a kemencepadkán. Nincs szabad ajtó, szabad ablak.

Leveti a sálat, ködmönt, réklit.

Turka bekulcsolja az ajtót.

—Leisszuk magunkat, Leontina!

—Azért zárta kulcsra? — évődik vele.

—Ühüm — megragadja az üveget.

—A végén, hadnagy elvtársam, a végén — kiveszi kezéből. — Én persze megkóstolhatom.

Jókorát — szinte férfiasat — húz belőle.

Már az ágyon fekszik, a hadnagy szinte észre se vette, oly sebesen vetkőzött kombinéra. Turka a testét bámulja. Szép, egészséges, érett női forma; ilyet sarlóval a kezében ábrázolnak szobrászok és festők. Aranyos nyarak közepén, mezőkben a Munka Asszonya. Lenge ruhájukat az enyhe szellő combjukra tapasztja. Ám ők csak a munkának — meg a másra

gondoló, perverz nézőnek — mutatják idomaikat. Egyébre termett minden porcikájuk.

—Ezt a strimfligumi csinálta — mutatja combján szinte szégyenlősen a harisnyakötő nyomát. — Ezt meg a kombiném csipkéje hagyta... nehogy még azt higgye, valami rosseb.

Elneveti magát. Évődve szorítja meg a kendőt a férfi torkán, mintha fojtogatná.

—Látja, én bölcs vagyok. Nem kérdem, kinek a nyoszolyájáról kelt fel tegnap este. Én hálás vagyok azért, amit a sors ád. Hiába nyomta az uram a fejemet a moslékba. Én egy szót se szóltam. Joga volt hozzá. Valamit valamiért. Most egy darabig békén hágy. Aztán valamék hajnalban vagy éjjel, ha úgy jön haza, megint kifizetem neki a dézsmát egy álló esztendőre vagy egy félre. Megéri, nem? Van, akit kétnaponta vernek.

Borzolja a hadnagy amúgy is boglyas haját. Másik keze a férfi csípejét húzza magára nagy erővel. Motyorog.

—A kerékvágásba... a kerékvágásba...

Ajkán halk sikolyok.

Turka már elszunnyadt. Leontina kiugrik az ágyból, ledobja a kombinét. Halkan kikulcsolja az ajtót, a ház elé megy, ki az erős szürkületbe, a hóba. Sziszegve végigdörzsöli testét, majd hógolyót gyúr s visszaszalad. Mint egy gránátot odavágja az ágyhoz. Turka felugrik. Szeme riadt.

Az asszony jóízűen kacag.

—Meg fog gyógyulni — vigasztalja. — Most már ihat, de ne sokat.

Saját kezével törli meg az üveg száját. Csak vele született jóérzés? Vagy tán az előzékenység önvédelem itt is? Ha a férfi törölné meg — az nagy szégyen volna Leontinának. Megelőzi hát, nem akar csalódni.

Odatartja az üveget a hadnagy szájához.

—No, igyék a baba — mintha cucliztatná. (Játék? Adagellenőrzés — vagy játékba burkolt ellenőrzés?)

Hirtelen megborzong, gyorsan felkapja kombinéját, s a ködmönt is ráveszi. Előérzet?

Mert már kopogtatnak.

Turka megdermed, majd rekedten kiált:

—Várjon, kinyitom!

Int Leontinának az ablakra mutatva: ott ugorjék ki. Az asszony karjába kapkodja ruháit. De máris nyílik az ajtó. Belép farkasbundában Ottília.

—Öltözzék csak nyugodtan, kedvesem. Én csak a beteghez jöttem. Hogy van?

Leontina őrült gyorsasággal öltözik.

—Jól... elég jól... Hozott ez a derék asszony egy kis rumot.

Leontina felöltözött. Indul. Az ajtónál megáll.

—Nem *ez a derék asszony* hozta a rumot, hadnagy elvtárs. Azt a rumot az *édes Leontina* hozta.

Kimegy.

Kis csend hagy felkiáltójelet; hiszen ék alakú a csend is, akár a jel.

—Maga már semmit se szégyell, Jancsi hadnagy? — leül, kesztyűjét ölébe ejti.

—Nem akadályozhattam meg, hogy levetkezzék. Annyi erőm sincs, hogy az ágyból kimozduljak. Mindenáron meg akarta mutatni magát — szeme a mennyezeten kószál.

—Tagadni a végkimerültségig. Igaza van, ez a helyes stratégia, ez a legjobb szabály. De én nem azért jöttem. Hoztam egy kis édességet. A termoszban puncs van. — Most hangsúly nélkül mondja.

Feláll. Úgymond: szálfaegyenes. E percben ad is erre, látszik.

—Jön az új év, jönni fog a tavasz... magának újra kell gondolnia mindent. Még ezen a télen.

—Hogy érti ezt? — hangjában balsejtelem bujkál. Még betegebbnek mutatja magát, hogy a másik megkímélje. S főként: egy ilyen betegeshez ne fűzzön senki nagy reményt?

—Télen van idő a meditációhoz. Télen nem szökhetünk sehova.

—Hova szöknék? — a hadnagy lélegzete eláll.

—Én ezt már novemberben elgondoltam — nem néz rá az asszony.

—Micsodát?

Ottília bundástul zuhan az ágyra.

—Nekünk meg kell innen szöknünk, János!

Csend. Turka — mímelve, hogy nehezére esik — felül az ágyon. Ottília a férfi mellét keresi, oda akarja suttogni.

—Csak Fanariás meg ne sejtse. Akkor végünk van.

Turka hebeg, egyre rémültebb lesz.

—De hát... engem... engem meg se kérdezett?

Az asszony visszaül az asztal mellé.

—Nekem vannak ismerőseim ott fent, régi jó barátok... elintézem még most télen, hogy áthelyezzék valamelyik városba. Én majd maga után szököm, vagy ami még jobb, én hamarabb, s maga jön énutánam.

—El akar engem ásni?

—Itt ássa el magát!

Turka ijedtében bátran kiált fel.

—Verje ki a fejéből!

Izgalmában kipattan ágyából s ideges fürgén sétálni kezd.

Ottília összeszűkült szemmel mustrálja.

—Szóval *ennyire* beteg?

—Igen, ennyire! Hazudtam magának! Mindenben hazudtam! Én nem

tudok egyetlen nő mellett meglenni. Mit csináljak? Az *ördög lakozik bennem!* Értse meg! Az ördög!

Megint csend. Az asszony elővesz egy fenyőágat a dobozból.

—Bukatár hozta a múlt héten a városból. Egy ágat maga is kap belőle. Az üres vázába állítja. Felhúzza kesztyűjét. Közben beszél.

—A levelet annak a jó barátomnak már el is küldtem. Az áll benne: magát az őrmesterek házasságára, a jó szellemre való tekintettel helyezzék át. Jóvá fogják hagyni. Ezek félnek a botránytól. A proletárerkölcs látszata a legtöbb. Elkerül innen, érti? Hisz ez volt a vágya... minden vágya... szabadnak lenni, mint a madár... a *városi madár*...

A hadnagy durván arcába mondja.

—De milyen áron? Milyen áron!?

Ottília végigméri.

—Nem fogom végignézni, ahogy megölik.

Kimegy. Odabotorkál a kapuhoz. A kerítésnél árnyat vesz észre. Vilma ácsorog.

—Rosszul van. Ne zavarjuk, Vilma. — Karon fogja. — Most már a férjeink hírére is vigyázni kell. *Ő* nagyon lenézi ám őket. Szakítsunk meg vele minden kapcsolatot. — Vilma felsír.

—Mi van? Menjünk.

Eltűnnek a sötétben.

Az ablak alól most felemelkedik Mica. Az ajtó felé kerül dúdolgatva.

Szent Karácsony havában
Barmoknak nincs szénája,
Kisjézusnak jászola,
Az embernek gyámola.

Turka: — Mica!

Mica belép. A kannát leteszi.

—Szabad-e dicsérni? Egy kis jó kecsketejet hoztam. Láttam az úrnékat, hallék én ott mindent — az ablak felé bök. — De pálinkát is hoztam — lapos üveget vesz elő. — Nyáron minden asszony visz az urának ebédet. Én mindig kilestem, ahogy kínálta az urát az asszony — hirtelen észbe kap. — Meg kolbászkát is hoztam ám. — Azt is előszedi rongyai közül. — És még egy régi kupogós szaloncukrot is hoztam ám. — Előveszi ezt a Matuzsálem-cukrot. — Messzi a falu. Az este itt van. Elalhatok? A lábánál... — választ sem várva odamászik, kucorogva.

—Aludj, Mica. Aludj. Látod, nekem minden sikerül a nőkkel... és mégse sikerül semmi. — Iszik, folytatja. — Lehet, azért szeretnek, mert…

—Árva... az árvákat szeretik a naccságák — álmosan bólogat. — Az ár-

vák engedelmesek. Én is árva vagyok. Árvából lesz jó katona, az mindent megtesz a gazdának...

—Látni akarom, mire képesek... ők... ezek... — nem néz rá, csak a mennyezetre.

—Ezek mindenre — ásít a lány.

—Nem lesznek illúzióim. Nem lesznek soha többé. Átkozott idő ez, Mica. Nagyon átkozott. Azt hittem, itt minden az enyém. De mint a délibáb. Ha megfogod, a tied. S az ujjaid közt csak levegő.

Szájához emeli a rumosüveget. Olajosbarna szeme zavaros.

—Híjj, még egy madarat is hoztam ám! Hátha feltámasztja a kis Jézus reggelre!

Rongyaiból előkapja. A hadnagy riadtan nézi a döglött kismadarat, annál riadtabban, mert tán még a nevét sem ismeri.